

Bakalářská práce

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Jan Horák

**Václav Bělohradský v kontextu české
žurnalistické tvorby po roce 1989**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Jan Horák**

Vedoucí práce: **PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2009

Hodnocení: .....

Bibliografický záznam

HORÁK, Jan. *Václav Bělohradský v kontextu české žurnalistické tvorby po roce 1989*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky, 2009. 64 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce *Václav Bělohradský v kontextu české žurnalistické tvorby po roce 1989* se zabývá publicistickou činností Václava Bělohradského v rovině obsahové a formální.

Struktura práce vychází z jednotlivých tvůrčích etap Václava Bělohradského v českých médiích, jejichž osou je působení v Mladé frontě, Lidových novinách a Právu.

Každé z období vykazuje po stránce žánrové i věcné specifické rysy, které vytváří unikátní celek textů. Jednotlivé listy se staly nositelem určitých charakteristik, jež se v průběhu času proměňují a stávají se jakýmsi dokumentem jednoho nevšedního lidského ducha.

Jednotlivé kapitoly této práce mapují obě klíčové vrstvy Bělohradského textů. Popisují v nich názorové ukotvení Václava Bělohradského, z něhož plyne jeho vnímání soudobých společenských fenoménů, a jeho následný vývoj od roku 1989 do současnosti. Podobným způsobem se snažím postihnout základní žánrová pravidla, podle kterých Bělohradský budoval své texty a jež v průběhu času upravoval a redefinoval.

Součástí práce je aktuální rozhovor s Václavem Bělohradským.

Annotation

The bachelor thesis *Václav Bělohradský in the context of the Czech journalism after 1989* dwells on Bělohradský's publicistic in its thematical and formal characters. The structure of this thesis is based on his several periods in the Czech media, whose fundament lies in Mladá fronta DNES, Lidové noviny and Právo.

Every period has its own attributes generating the unique piece of work. All papers carry specific qualities, which vary and become a sort of document of the distinct human mind.

Each chapter describes both crucial sides of Bělohradský's articles. I am trying to illustrate his philosophy and its progression from 1989 to this day. The same way as doing this I would like to depict the basic genre rules used by Bělohradský as well as their way of evolution.

The current interview with Václav Bělohradský is a part of this thesis.

Klíčová slova

Václav Bělohradský, česká média, publicistika, žánr, komentář, esej, politika, demokracie, kultura, totalitarismus, globalizace

Keywords

Václav Bělohradský, czech media, publicistic, genre, editorial, essay, democracy, culture, totalitarianism, globalization

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 69 572 znaků s mezerami, tj. 39 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21.5.2009

Jan Horák

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doktorce Janě Čeňkové za neskonalou trpělivost a optimismus, který mi v průběhu práce dodávala. Současně bych rád vyjádřil svou vděčnost docentce Barboře Osvaldové, bez níž by tato práce patrně nikdy nevznikla.

Obsah

1. ÚVOD	9
1.1 Metodika práce.....	10
2. KAPITALISMUS A OBČANSKÉ CTNOSTI (MLADÁ FRONTA DNES)	11
2.1 Systematická struktura textů	11
2.2 Obecné principy demokratické společnosti.....	12
2.2.1 <i>Liberalismus</i>	14
2.2.2 <i>Duchovní hodnoty. Kultura</i>	14
2.2.3 <i>Nedostatky liberalismu aneb první zelená kritika</i>	15
2.2.4 <i>Totalitarismus umlčující skupule</i>	16
2.2.5 <i>Zásady běžného demokratického provozu</i>	17
3. LIDOVÉ NOVINY. OD KOMENTÁŘE K ESEJI	18
3.1 Rozvolnění formálních pravidel textů.....	19
3.2 Soudobý vývoj pod drobnohledem. Z filozofa komentátorem	20
3.2.1 <i>Evropa v porodních bolestech</i>	21
3.2.2 <i>Německo západní kulturou? Česko-německé vztahy</i>	21
3.2.3 <i>Svobodná média=neregulovaná média</i>	23
3.2.4 <i>Rasismus vznešený/nízký</i>	24
3.2.5 <i>Ochranářská demokracie v ČR. (Ne)liberální ODS</i>	26
4. SPOLEČNOST NEVOLNOSTI. PRÁVO	28
4.1 Rozpad žánrových pravidel textů a jejich nové formulování.....	28
4.2 Filozofický či politický přemet? Opozice vůči globální společnosti	30
4.2.1 <i>Kapitalismus na pranýři. Náboženství růstu Růstu</i>	31
4.2.2 <i>Postdemkracie</i>	33
4.2.3 <i>Na prahu nové studené války. USA kolébkou moderního totalitarismu</i>	33
4.2.4 <i>Média v moci nadnárodních koncernů</i>	35
4.2.5 <i>Antipolitická politika je žádoucí</i>	36
5. ZÁVĚR	37
RESUMÉ	39
SUMMARY	39

PRAMENY, POUŽITÁ LITERATURA 40

SEZNAM PŘÍLOH..... 42

PŘÍLOHY

1. Úvod

Václav Bělohradský představuje v české intelektuální obci určitý fenomén. Na počátku devadesátých let dvacátého století vtrhl do českého veřejného prostoru, aby vyvolal několik zásadních společenských diskuzí, jež otřásly všeobecně přijímanými pravdami v tehdejší Československu a později České republice.

Bělohradský rozhodně neodpovídá klasické představě filozofa, jehož úloha spočívá v klidném zamyšlení se nad podstatou a smyslem jevů. Bělohradský naopak v pravém slova smyslu navazuje na tradici antických myslitelů, kteří se svými myšlenkami chodili mezi lidi, s nimiž vášnivě diskutovali a přeli se o své pravdy. Veřejný prostor je pro Bělohradského agorou, tržištěm, kde vykřikuje, hádá se a útočí ze všech úhlů.

Problém, který Bělohradský znamená pro většinu českých intelektuálů, má několik rozměrů. Myšlenkové zázemí Bělohradského se konstitovalo během dvaceti let strávených v emigraci, díky čemuž nazírá na témata diskutovaná v Česku zvnějšku a hodnotí je pohledem člověka, jehož uvažování není zatížené intelektuálním stereotypem převládajícím v naší společnosti.

Z toho také pramení jeho schopnost zaujímat ke starým tématům nová stanoviska. Bělohradský je totiž typem myslitele, který neustále zpochybňuje i svou vlastní pozici a v tomto smyslu je v českém veřejném prostoru určitou raritou. Obrovská tékavost Bělohradského ducha se nutně promítá v jeho psaném projevu, který v našich poměrech nemá obdoby a na nějž se dají aplikovat zažitá formální pravidla jen těžko. Jen jeho dvě díla snesou měřítko klasických filozofických útvarů, zbylé soubory jsou úvahy určené pro široké publikum a nikoliv pro úzce vymezený okruh nadšenců, izolovaných za zdmi knihoven a přednáškových sálů.

Proto Bělohradského texty prakticky ihned po revoluci zaplavily stránky desítek novin, časopisů a magazínů. K čtenářům promlouval v Literárních novinách, Přítomnosti, Mladé fronty či Story.

Klíčová pro pochopení rysů a charakteru Bělohradských textů jsou tři periodika, která v různých etapách tvořila určitou myšlenkovou platformu, jíž byl Bělohradský garantem. Otisk jeho ducha je nejvýraznější v Mladé frontě DNES, Lidových novinách a Právu. Tyto listy jsou současně nejlepším svědkem toho, jak se Bělohradský ve svých názorech vyvíjel. Současně také dokumentují žánrový posun jeho textů, jenž svým způsobem vychází ze změny jeho myšlení. Obecně lze o nich říci, že jde o jakousi syntézu filozofie, sociologie a politologie, kterou navíc zastřešuje odkazy na desítky klasických myslitelů a literátů.

Texty Václava Bělohradského jsou zrádné. Když už si čtenář myslí, že pronikl do jeho uvažování i se všemi zákonitostmi, a přijme tak autora za „svého“, Bělohradský překvapí názorovým veletočem, v němž popře sám sebe. Čtenář, který vystaví své pravdy Bělohradského úvahám, si tak doslova osahá důvěru ve vlastní postoje, jež projdou těžkými zkouškami. Nejinak tomu bylo i u autora této práce.

První Bělohradského texty, které se mi dostaly do rukou, jsem okamžitě odmítl jako zmatečné a nepřehledné. Postupně jsem však pomalu přijal pravidla hry, jak je Bělohradský nastavil. Musel jsem tedy přistoupit na skutečnost, že příště bude možná polemizovat sám se sebou, čímž následně otřese i mou vírou.

Listovat stranami jeho úvah se tak pro mě stalo určitým dobrodružstvím, na jehož závěru nemusí nutně čekat nějaké rozřešení, ale jen další rozcestí, po kterém se lze vydat. Tato práce je nejen seriózním pokusem postihnout Bělohradského myšlení a texty v jejich pestrosti a těžko uchopitelné formě, ale současně vyrovnáním se s dopady Bělohradského tvorby na mou osobu a utříděním si postojů k tomuto pozoruhodnému muži.

1.1 Metodika práce

Jako reprezentační média Bělohradského publicistické tvorby Václava Bělohradského jsem zvolil Mladou frontu DNES, zastoupenou sbírkou Kapitalismus a občanské ctnosti, Lidové noviny a Právo, které z části zastupuje sbírka Společnosti nevolnosti. Současně jsem upustil od původního záměru rozšířit zkoumaný vzorek o další texty z Mf DNES, protože jejich počet mimo sbírku Kapitalismus o občanské ctnosti je marginální.

V průběhu tří kapitol, které tvoří páteř této práce, třídím témata, jimiž se Bělohradský zaobíral, a snažím se zachytit proměnu nejen jejich struktury, ale současně posun v jejich hodnocení samotným Bělohradským. Současně jsem v těchto třech kapitolách vytyčil zásadní formální rysy těchto textů a posléze analyzoval, jak je Bělohradský interpretoval, zavrhoval a přijímal nové.

V závěrečné kapitole přináším shrnutí předchozího textu, kde se pokouším dojít k výkladu, který by ozřejmil vývoj Bělohradského myšlení v návaznosti na proměnu soudobé společnosti, a současně shrnul formální hlediska jeho textů, v nichž se pokusím nalézt sjednocení v podobě pojmenování Bělohradského tvorby jako specifického žánru.

2. Kapitalismus a občanské ctnosti (Mladá fronta DNES)

Bělohradského spolupráce s Mladou frontou byla oproti jeho působení v dalších klíčových listech Česka unikátní. Jeho tvorba v MfD měla dvě fáze. První spadá do přelomu let 1990/91, kdy měl Bělohradský v tomto deníku vlastní rubriku, kterou plnil svými úvahami v pravidelných týdenních intervalech. Takto těsný kontakt už s žádnými českými novinami nenavázal.

Ve druhé fázi přispíval Bělohradský do Mf DNES méně než sporadicky, jeho poslední text se na stránkách Mf DNES objevil v roce 2002. Od té doby se vůči tomuto deníku zásadně vymezil a podrobuje ho tvrdé kritice. „Mladá fronta jsou nejstrašnější noviny u nás. Jejich tón je archaický, soustavně se snaží o delegitimizaci české levice a jsou nepřijatelně ideologické“¹, prohlásil například.

Rozsahem jde o nejkratší texty, které kdy v českých novinách publikoval. Současně jako jediné svou povahou odpovídají novinovému komentáři. „Tak jako v esejích dokázal přesvědčit čtenáře o své erudici, tak si stejně zdařile počíná i v novinových sloupcích,“² napsal kdysi Jan Halada v recenzi na Kapitalismus a občanské ctnosti. Tato Haladova citace se ve světle novinářských výkladů publicistických žánrů tedy ukazuje jako lichá.

Komentáře v této sbírce ctí formální pravidla tohoto novinářského útvaru. „Základem komentáře jsou jasná fakta, jež komentátor hodnotí, analyzuje a zařazuje do logických vztahů a souvislostí, a argumentace, opírající se o rozbor příčin a následků komentovaného jevu,“³ píše se v jedné novinářské poučce.

2.1 Systematická struktura textů

Zásadní pro texty v MfD je skutečnost, že čtenáře seznamoval se základními mechanismy demokratické společnosti. Tomu také uzpůsobil koncipování těchto útvarů, které členil do několika částí, jež kopírovaly vrstvy a roviny popisovaného jevu. Bělohradský své texty stavil přísně systematicky a podle přesně určené struktury. Na úvod jasně stanovil téma, které často uvedl citací z odborné literatury či z novinového článku. Následně vymezil několik klíčových kvalit či druhů komentovaného jevu a ty rozebral.

V jednotlivých pasážích komentářů analyzoval, nabízel možnosti a vypočítával různé pohledy na danou problematiku. Často uváděl jednotlivé odstavce „nazvěme tedy tento

---

¹ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

² HALADA, J. Bělohradského pěstování ctností. *Nové knihy*. 8.7.1992, roč. 41, č. 27, s. 2.

³ OSVALDOVÁ, B., HALADA, J. a kol. *Praktická encyklopedie a žurnalistiky*. Praha : Libri, 2004. 240 s. ISBN 80-7277-108-6. s. 91.

celek...“, „pro pochopení tohoto jevu je třeba proniknout do těchto aspektů...“, „základní podmínku lze definovat takto...“ či „rozlišme čtyři základní modely...“. Uvedené poznatky shrnul a zobecnil v závěru, v němž nabídl čtenáři rozřešení.

Veskrze analytické texty mají i svou osobní rovinu. Vedením úvahy v první osobě čísla jednotného i množného vzbuzuje ve čtenáři důvěru v obsah svého sdělení, jenž někdy dosahuje charakter rozmluvy se čtenářem, kterého Bělohradský opakovaně oslovuje. Téměř osobní pouto, které si se svou čtenářskou obcí buduje, ilustruje například úvaha s názvem „Znovu o postkomunistickém městě“, kterou uvádí slovy: „Ta úvaha se mi nepovedla. Zmátl jsem čtenáře dlouhým úvodem o Poláčkovi, takže nikdo nakonec nemohl pochopit, o co mi šlo. Chci se k té úvaze vrátit, protože mne mrzí, jak jsem ji zkazil.“⁴

Zvláštním osobním vkladem, kterým vtahuje čtenáře do svých úvah, jsou uvozovací věty „Jsem přesvědčen, že...“ nebo „Pokusil bych se pojmenovat náš problém...“ či „Myslím, že...“. Bělohradský zintenzivňuje komunikaci se čtenářem také sugestivními otázkami, jež prostupují většinou jeho úvah a kterými se ho snaží připoutat ke svému textu. „Budeme se umět smířit s tím, že...?“, „Jsme připraveni na to, že...?“ nebo „Chceme, aby se...?“. Tento zvláštní emocionální rozměr není překvapivě v rozporu s přísnou analytičností jeho textů, díky němu se pouze celkový dopad jeho myšlenek na čtenáře zesiluje. Tento rys se v příštích letech stane ještě intenzivnějším. Nutno dodat, že tyto řečnické otázky jsou typické spíše pro esej⁵, což je svým způsobem vzhledem k Bělohradského budoucí tvorbě příznačné.

2.2 Obecné principy demokratické společnosti. Legitimita versus legalita

„Říkal jsem tomu pěstování kultury obecných otázek, to bylo hlavní motto mých úvah v Mladé frontě z počátku 90. let,“⁶ shrnul obsah a hlavní ideu sbírky *Kapitalismus a občanské ctnosti* sám Václav Bělohradský. Podobně bilancoval tuto sbírku i Bohumil Pečinka, Bělohradského někdejší spolupracovník a jeden z předních českých intelektuálů. „Snažil se zde promýšlet obecné principy v různých konkrétních kontextech demokratického života,“⁷ napsal kdysi. To je klíčem k pochopení těchto úvah.

---

⁴ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 62.

⁵ OSVALDOVÁ, B., KOPÁČ, R. *Pokusy a dobrodružství : poznámky k esejí*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008. 144 s. ISBN 978-80-246-1498-4. s. 7.

⁶ rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

⁷ PEČINKA, B. Václav Bělohradský: Života bído, tady mě máš. *Reflex* [online]. 2000, roč. 11, č. 17.

„Pokus v Mladé frontě bych nazval filozofický komentář. Modelem tady je předpoklad, jak na několika stránkách dospět k nějaké filosofické definici. To je model, kdy článek má nějakou myšlenku - jedna, dvě, tři, čtyři - nebo něco musí klasifikovat,“⁸ řekl Bělohradský.

Mottem úvah z MfD je seznamování veřejnosti se základními principy a hodnotami, jež jsou typické ve standardních demokraciích, jejich mechanismy a průvodními jevy. Bělohradský své komentáře rozehrál na širokém poli témat, z nichž se neustále opakují a vrací tyto: demokracie, liberalismus, politická praxe, svobodný trh a reflexe komunismu. Uváděl v život pojmy a definice, o kterých čtenáři, kteří zrovna nebyli spjati s disentem, neměli ponětí či je neuměli pojmenovat.

Svobodu člověka vycházející z demokracie uplatňované v praxi tehdy Bělohradský vnímal mimo jiné jako vyvázání se z paternalistické péče státu, s jejíž ztrátou se lidé musí vyrovnat. Proto chtěl „naučit lidi vážit si svých starostí, protože jejich starosti jsou důsledkem jejich svobody.“⁹ Demokracii viděl jako prostředí, kde „se ideje snadno rodí a sdělují, ale (...) obstojí jen ty nejlepší.“¹⁰

Z několika definic, jimiž se snažil popsat demokracii, je stěžejní ta, kde Bělohradský hovoří o nikdy nekončícím sporu mezi legitimitou a legalitou. Legitimita je dle Bělohradského „vědomí toho, že zákon je vždy pokus o vyjádření vztahu k něčemu, co už nelze manipulovat a organizovat, ale jen uctívat.“¹¹ S legalitou by měla být v antagonistickém vztahu, který má svůj střed v přesvědčení, že „společnost je nedokonalá a že zákony proto nejsou cihlami budoucí dokonalé společnosti, ale pokusem o řešení problémů kolektivní existence s nejmenším možným poškozením zájmů jednotlivců.“¹²

Bělohradský připomíná, že tento spor nesmí nikdy vyhasnout a že legitimitu jako zvnitřněné a neměnné hodnoty nelze sloučit a přivlastnit si ji v rámci standardních legislativních procesů. Lidskou snahou by mělo být pouze usilování o nedostižné ideály legitimacy, protože v opačném případě „legalita není než abstraktní mocí vyvlastňující občanskou společnost.“¹³

---

⁸ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

⁹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 138.

¹⁰ Tamtéž, s. 89.

¹¹ Tamtéž, s. 52.

¹² BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 57.

¹³ Tamtéž, s. 52.

2.2.1 Liberalismus

Velkým tématem, které Bělohradský počátkem 90. let rozvíjel, byl liberalismus. Sám Bělohradský se od první chvíle deklaroval jako liberál, což potvrdil navázáním spolupráce s Václavem Klausem, kterému pomohl formulovat ideové prohlášení ODS. Mimo jiné se účastnil i zakládajících schůzek této strany.

Z mnoha zásad, jež musí liberalismus ctít, aby zůstal liberalismem, vypíchnul Bělohradský tuto: „Nejdůležitější zásada, kterou nelze měnit a kterou nelze nijak opustit, je ta, že nejefektivnější informace jsou vlastní chyby, které nesmíme nikdy promarnit. Informace, kterou získávám z nezamýšlených důsledků svých činů, to je liberalismus,“¹⁴ prohlásil.

Tato liberální linie, kterou Bělohradský důsledně zastával, se táhla napříč celou sbírkou *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Soustavně se promítala v otázkách svobody slova, sociální politiky a regulace svobodného trhu. Podle Bělohradského-liberála by například měly sociální jistoty garantovat porozumění a empatie druhých lidí, kteří jsou ochotní s námi sdílet naše starosti a problémy. Nesouhlasil s politikou levicových stran, které se podle něj snaží mezi lidmi rozšířit mýtus, že stát musí lidem vynahrazovat solidaritu, kterou destruovala vláda trhu. „Demokratický právní stát zaručuje právní jistotu, trh nabízí ekonomickou jistotu a společnost jistotu sociální. (...) Pověra, že všechny jistoty nám musí zaručit stát, nás postupně o všechny jistoty připraví,“¹⁵ napsal tehdy.

Svůj pohled na problematiku sociálních jistot demonstroval odkazem na otce moderní ekonomie Adama Smitha, který podtrhl vlastním osobním krédem. „Je mým osobním přesvědčením, že trh zajišťuje účinnou spolupráci druhých na uspokojení mých potřeb lépe než stát.(...) Připomeňme si tuto polozapomenutou tezi zakladatele liberální tradice Adama Smitha: zaplatit určitou cenu za spolupráci druhých je argument, který je má přesvědčit, že je v jejich zájmu pracovat pro mne dobře. Tento jednoduchý argument se mi zdá nejúčinnějším i v oblasti takzvaných sociálních jistot,“¹⁶ hlásal.

2.2.2 Duchovní hodnoty. Kultura

Současně odmítnul asistenční roli státu na poli ekonomickém i kulturním. Jeho liberální pojetí kultury bylo v přímém rozporu s politikou kulturních grantů a dotací, již kritizoval. Moderní kulturu chápal především jako rušení tradice, a proto „ne státní dotace, ale

---

¹⁴ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

¹⁵ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 55.

¹⁶ Tamtéž, s. 84.

trh je jejím přirozeným živlem.“¹⁷ Chtěl umlčet všechny kritiky liberalismu, kteří ho odsuzovali jako neduchovní společnost. „Tato kritika je výrazem nostalgie intelektuála po roli našeptávače, který mluvil do vznešeného ucha vladařova a ne k obyčejným lidem. Tato (...) nostalgie je předsudkem, zkreslujícím podstatu liberální společnosti. Duchovní hodnoty jsou přece jednou z přirozených potřeb člověka, po nichž je na trhu poptávka,“¹⁸ hájil liberální principy i v kultuře Bělohradský. Ona nostalgie intelektuála pramení z doby, kdy „se intelektuálové, kteří byli dlouho odcizeni moci a kteří od dob Voltaireových dob stáli v opozici, byli nyní povoláni do služby v nejvyšších rozhodovacích grémiích. (...) vzdali se své autonomie a stali se lokaji moci“¹⁹, jak napsal Marshall McLuhan.

Liberalismus Bělohradský tupě neadoruje, ale podrobuje ho kritické analýze. Přesto vnímá tento systém jako nejrozumnější uspořádání lidské společnosti, jež jako jediný dokáže minimalizovat negativní dopady politických rozhodnutí na život lidí, kteří se na jejich přijetí nepodíleli. Bělohradský tu hovoří o základním rysu liberalismu, jenž staví tento systém nad ostatní – aspekt kritického rozumu. „Liberální demokracie je založena na kritickém pojetí rozumu, že (...) vše se dá kritizovat. (...) Rozumná je taková verze světa, která se vystavila kritice druhých lidí a obstála v ní.“²⁰

2.2.3 Nedostatky liberalismu aneb první zelená kritika

Bělohradského víra v perspektivu liberalismu není nekonečná, on sám jí mnohokrát otřásl. Tato kritika ho dovedla k zásadnímu rozporu, jenž v sobě liberalismus skrývá. „V jakém smyslu můžeme hovořit o triumfu liberalismu, když společnost (...), v níž žijeme, je zmítána hroznými rozpory, z nichž největší je politická bezmoc demokracie před přicházející ekologickou katastrofou?“,²¹ ptá se Bělohradský. Naráží tak na skutečnost, že liberalismus nevytváří prostor, aby lidé pěstovali vztah k tomu, co není v jejich vlastnictví a z čeho neplyne přímý užitek. Příklad této bolesti liberalismu zvolil prostý: obloha. Argumentuje totiž, že člověk se stará o svůj statek či pole, ale věnuje stejnou pozornost a péči nebi, jež kopíruje plochu jeho farmy? Odpověď je nasnadě.

Lidé prý zredukovali přírodu a své přirozené prostředí na pouhý nástroj k prosazení svých zájmů bez ohledu na to, jestli je třeba se o ně starat. Bělohradský varoval před redukcí

---

¹⁷ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 46.

¹⁸ Tamtéž, s. 45.

¹⁹ MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím*. Praha : Odeon, 1991. 348 s. ISBN 80-207-0296-2. s. 47.

²⁰ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 89.

²¹ Tamtéž, s. 88.

vazby člověka k životnímu prostředí, což dle něj nutně povede k ekologické lhostejnosti a následné katastrofě. Při této příležitosti připomněl paradox směřování západní společnosti, která naopak volá po odloučení jedince od přírody. „Tato vedoucí role člověka ve veškerenstvu uvěznila přírodu v lidských dějinách,“²² píše. Tento rozpor západní společnosti pojmenoval Bělohradský podobně jako jeden z jeho zahraničních souputníků Jacques Derrida, který o tomto střetu přírody s kulturou soudí, že „přes všechny své aktualizace a převleky je tento protiklad právě tak původní jako filosofie. Byl přenesen až k nám po historické linii, která proti přírodě klade zákon, instituci, umění, techniku, ale právě tak i svobodu, arbitrárnost, dějiny, společnost, ducha atd.“²³

V této souvislosti Bělohradský zdůraznil význam proslaveného sylogismu britského všestranného vědce Fredericka Batesona, který by se dle Bělohradského měl stát jakousi mantrou liberalismu, na níž by lidé neměli zapomenout. „Tráva umírá, člověk umírá, člověk je tráva.“²⁴ Batesonovým citátem apeluje na to, aby lidé nepřestali vnímat svoji smrtelnost jako pouto, jež nás s přírodou spojuje. Tato smrtelnost, kterou sdílíme se vším živým na této planetě, by měla být pro lidské konání určující. Bělohradský tak zároveň vyložil dialogický princip ve vztahu naší civilizace k životu na Zemi, který považuje za jádro rozumnosti v liberálních demokraciích. Už tehdy deklaroval určitou „zelenou“ stránku, kterou v sobě choval a jež se naplno rozvinula v průběhu 90. let, kdy ji ve svých úvahách připomínal stále důrazněji.

2.2.4 Totalitarismus umlčující skrupule

Proti liberalismu postavil Bělohradský totalitarismus, jehož reflexi věnuje nikoliv nevýznamnou část sbírky *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Vzhledem k historické zkušenosti českého národa se soustředil na komunismus. Stěžejním pojmem, který v jeho textech o povaze, roli a důsledcích komunismu nelze přehlédnout, jsou skrupule: „Dějiny na vás řvou: uskutečni, realizuj, zastřel, zabij, udělej! a ty skrupule to v nás brzdí. Já dokonce říkám, že jediné, v co musíme důvěřovat, jsou právě skrupule. Jsou to osamělé předsudky a je třeba být na jejich straně. Skrupule nám brání v tom, abychom byli všehoschopní,“²⁵ prozradil Václav Bělohradský v rozhovoru.

---

²² BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 100.

²³ DERRIDA, Jacques. *Texty k dekonstrukci*. Bratislava : Archa, 1993. 336 s. ISBN 80-7298-049-1. s. 182.

²⁴ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 73.

²⁵ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

Dle Bělohradského však totalitní režimy člověka zbavují skrupulí, čímž se otvírá brána zvěrstvům, které všechny formy totalitarismu provázejí. Prostor k umlčení svých skrupulí prý poskytuje dějinná nutnost, s kterou komunisté budovali svůj svět ve jménu konečného řešení rozporů lidské existence. Totalitarismus se opírá o metafyzické pojetí rozumu, které „předpokládá, že existuje možnost zdůvodnit definitivně vlastní názory, založit je na nějaké nepochybné jistotě, kterou každý rozumný člověk musí uznat jako takovou,“²⁶ což má za následek, že člověk je vláčen za „práh zločinu a jestliže absolutností své moci překročí najednou práh – opustí člověčenstvo.“²⁷

2.2.5 Zásady běžného demokratického provozu. Režim, vláda, opozice

Totalitarismus tak ze své podstaty neumožňuje politickou soutěž, která je neodmyslitelně spjatá s demokratickým režimem. Právě jeho jednotlivé rysy Bělohradský připomínal v nových významech, které byly lidem po čtyřicet let zapovězené. Svou vizi volného politického soupeření postavil na odmítnutí tzv. nepolitické politiky, již považoval za relikv disentu, který ji převzal z dob první republiky. „Nepolitická politika označuje boj o režim, kritiku pravidel hry, způsob, kterým vidíme svět a věci v něm. Je legitimní jen tehdy, když označuje úsilí o změnu režimu, protože problémy, které se v něm vynořily, nejsou řešitelné střídáním vlád uvnitř starých pravidel hry,“²⁸ charakterizoval nepolitickou politiku Bělohradský. Demokratické prostředí však znamená základní shodu na pravidlech, podle kterých má probíhat politická soutěž. V běžném politickém provozu tak antipolitická politika nemá místo, protože žádná opozice by vůči ní „nemohla být legitimní, protože by byla bojem za nelidské, zlé a cizí.“²⁹

Oponoval tak způsobu politiky, kterou prosazoval počátkem 90. let Václav Havel v Občanském fóru. Proto žádal jeho rozštěpení a nástup profesionálních politiků (v tomto smyslu se ukázala Bělohradského prozíravost), kteří by se soustředili na řešení běžných problémů kolektivní existence na místo usilování o nastolení svobodného režimu, který už v rámci své antipolitické politiky vytvořilo OF. Zásadně rozlišoval právě mezi režimem, vládou a opozicí. Režim představuje sdílený soubor hodnot a shodu na tom, že „dobro, lidskost a to, co je nám vlastní, nelze nalézt jinak než ve vzájemném sporu uvnitř toho, co je

---

²⁶ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 88.

²⁷ Tamtéž, s. 52.

²⁸ Tamtéž, s. 33.

²⁹ Tamtéž, s. 33.

nám společně.³⁰ Vláda a opozice se pak v rámci režimu utkávají nabídkou způsobů, jak vyřešit anomálie, jež s sebou přináší standardní demokratický provoz. Bělohradský současně upozornil na potřebu střežení hranice mezi režimem a vládou, která nesmí nikdy splynout, protože vláda musí ctít pravidla režimu, ne je nastavovat, a protože „režim zajišťuje střídání vlád, ne vládu.“³¹

„V liberální demokracii kvalita života závisí v první řadě na kvalitě obecných principů a všeobecné úctě k nim,³² takto se dá pojmenovat poselství Bělohradského úvah pro MfD. Bělohradský v ní artikuloval témata, která byla pro vznikající svobodnou českou společnost jakousi vlašťovkou něčeho nového a netušeného. Činil tak navíc způsobem, jenž se vyznačoval originalitou, věcností, úderností a současně byl ve své erudici blízký odborníkům a ve své civilnosti pochopitelný pro laiky. Cílem Bělohradského dle jeho vlastních slov bylo, aby oslovil i člověka, který měl v jeho textech zabaleny brambory. „Mám pocit, že tyto sloupky jsou tím nejživějším a z mého hlediska i nejhlubším, co jsem kdy napsal,³³ řekl krátce po vydání sbírky o svých úvahách pro MfD Václav Bělohradský.

3. Lidové noviny. Od komentáře k eseji

Působení Václava Bělohradského v Lidových novinách bylo z valné části rámováno jeho členstvím v ediční radě, jejímž se posléze stal předsedou. V porovnání s povahou textů psaných pro Mf DNES se Bělohradský žánrově posunul, kdy opustil formu čistého komentáře. Na druhou stranu je třeba říci, že tento žánrový skok prošel svým vlastním vývojem a etabloval se zvolna.

Bělohradský v Lidových novinách publikoval poprvé v roce 1991. Jeho texty zpočátku snesly nárok na komentář po stránce obsahové i formální. Postupně se však z jeho repertoáru vytratily a navíc v porovnání s celkovým množstvím příspěvků pro Lidové noviny byly ve výrazné menšině. Prvním signálem, kdy Bělohradský přestal reflektovat žánrové vymezení, byly texty rozlévající se v rubrice „komentář“ po většině stránky. Zde začal s prvními pokusy o definici žánru, který vrcholí ve sbírce *Společnost nevolnosti*, jemuž říká esej. „Za esej považuji rozvrácení pojmu pomocí toho, že popíšeme jeho různé aspekty. Zde cituji rétorickou figuru Dencia, že vezmu nějaký pojem, třeba dobytí města a teď abstrahuji jeho

---

³⁰ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 33.

³¹ Tamtéž, s. 34.

³² PEČINKA, B. Václav Bělohradský: Života bido, tady mě máš. *Reflex* [online]. 2000, roč. 11, č. 17.

³³ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 136.

jednotlivé momenty, vraždění a tak a tím jakoby ten pojem rozvracím. Toto myslím je podstata eseje,³⁴ popisuje Bělohradský.

3.1 Rozvolnění formálních pravidel textů

Pro hodnocení formy těchto esejů je podstatné zmínit, že jsou méně nadčasové než úvahy pro MfD. Tam měl Bělohradský svou vlastní rubriku, ale v Lidových novinách tento prostor nedostal. Jeho texty tak v první radě představovaly reakci na společenskou/politickou událost nebo prohlášení veřejné činitele či šlo o polemiku s názorovým oponentem činným v médiích či samotnými novináři a jako takové dbaly především na aktuálnost. Ve spojitosti s Bělohradského texty se objevila vůbec poprvé (o to však silněji) a jistým způsobem podmiňovala jejich strukturu. Ale jak je pro Bělohradského typické, nelze se spokojit s jediným výkladem jeho práce a je třeba jít ještě hlouběji.

Pro těkavého ducha Bělohradského je signifikantní, že forma jeho úvah se v průběhu textu několikrát promění a vystřídá několik poloh. Koncept komentáře jako reakce na zmíněné jevy a události Bělohradský brzy opustí, aby ho rozvinul v nazírání na obecné zásady a principy, jež analyzoval na pozadí komentovaného jevu.

Ukázkou, jak vypadá konstrukce takových útvarů, které se v úvodu vážou na konkrétní událost v aktuálním čase a následně se rozšíří a vyústí v obecný a ucelený pohled na danou problematiku, která popisovaný jev či událost zahrnuje, může být komentář z roku 1996 s názvem Rasismus vznešený a nízký. Jsme tedy v době, kdy Bělohradský už pravidelně publikoval „esej“, jak o něm sám hovořil.

V tomto textu autor reaguje na výroky Miroslava Sládka, který mimo jiné prohlásil, že největším zločinem Cikána je to, že se narodil. Bělohradský nejprve tyto výroky ukotví do společenského kontextu, v jehož rámci nebyla bílá většina Romům nakloněna, poté zmíní práci Arthura de Gobineaua „Esej o nerovnosti ras“, na které ilustruje kořeny a vývoj rasismu. Poté Bělohradský přidá vlastní osobní vklad na toto téma, aby navázal citací z přednášky Edmunda Husserla z Prahy roku 1935, s jejíž polemikou dospěje do finále, v němž uvažuje nad vlivy a perspektivou multikulturalismu. V jednotlivých pasážích Bělohradský v různých odbočkách odbíhá od vymezeného tématu, ale následně se vrací. Pro nezasvěceného čtenáře je orientace v této struktuře náročnější než u textů z MfD. Snadno tak vzniká dojem, že původní téma se ve složitě, i když vlastní pravidla přísně dodržující, stavbě rozpustí. Tento styl silně připomíná esejistiku George Orwella, o níž profesor anglistiky

---

³⁴ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

Martin Hilský napsal, že „se vyznačuje zvláštní nedůsledností. Orwell začne hovořit o nějakém tématu, pak je opustí, zabloudí někam jinam, aby se nakonec vrátil k původnímu předmětu své úvahy.“³⁵

V Lidových novinách začal Bělohradský důsledněji pracovat s citacemi slavných myslitelů své i minulé doby. Odborné autority, s jejichž „pomocí“ podepřel své teze, provázely jeho texty již od Mf DNES. Zde na nich však buduje své texty častěji, oproti zvyku se vůči jejich závěrům vymezuje, polemizuje s nimi, nebo je v rámci nových kontextů aktualizuje. Namátkou lze jmenovat Edmunda Husserla, Hannah Arendt, Jürgena Habermase, Freidricha Hayeka, Maxe Webera či Karl Heinz Poppera.

Více patrná je také určitá literárnost, která se postupně zabydluje v jeho textech. Bělohradský vytváří vlastní vyjadřovací systém, jenž se nejvíce odráží v originálních a hravých metaforách, a svého druhu i vlastní „pojmolologii“ - „videokracie“, „vulgáta popperiana“, „ekologie rozumu“, „planeta Guttenberg“, „vlečka doby“ či „doby připochodují“ nebo „zazněl cinkot perliček na dně.“ Určité unikátnosti Bělohradského jazyka se daly zaznamenat už v textech pro MfD, ale v Lidových novinách se staly jejich pevnou součástí.

Osobní rozměr se všemi aspekty, o kterých jsme hovořili v předchozí kapitole v souvislosti se sbírkou Kapitalismus občanské ctnosti, v Lidových novinách zesílil. Prakticky roste s naléhavostí a komplikovaností situace, o níž Bělohradský uvažuje. V průběhu let přerostl v jakési zvolání a apel. Složitost a vážnost doby se promítá v uvozovacích větách „Bojím se...“ nebo „Opakuji a neléhám.“ Nejednou pak podpoří svou vazbu na čtenáře osobní vzpomínkou či zážitkem, které se týká tématu, díky čemuž se k recipientovi přibližuje ještě více. Ctí zde tak jedno z pravidel eseje, který „často obsahuje prvek svědectví, vize, životního či uměleckého programu“³⁶.

3.2 Soudobý vývoj pod drobnohledem. Z filozofa komentátorem

„V Lidových novinách jsem mé eseje nebral jako osobní tvorbu. Já jsem v Lidových novinách zcela záměrně fungoval strategicky. Snil jsem o tom a snažil jsem se definovat esenci liberálního postoje,“³⁷ shrnul své působení v Lidových novinách sám Václav Bělohradský. Liberální étos, s kterým přišel v Mf DNES, se v Lidových novinách stal zásadní premisou, z níž Bělohradský vycházel pro budování svých postulátů. Onen liberální rozměr

---

³⁵ M. Hilský in: OSVALDOVÁ, B., KOPÁČ, R. *Pokusy a dobrodružství : poznámky k eseji*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008. 144 s. ISBN 978-80-246-1498-4. s. 27.

³⁶ MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha/Litomyšl : Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X. s. 175.

³⁷ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

má na rozdíl od úvah v Mf DNES jiný charakter. Bělohradský se už nesoustředí na pouhý výklad základních demokratických principů a mechanismů, s nimiž se na počátku 90. let česká veřejnost teprve seznamovala, ale jde ještě dál. V kontextu dané události to které téma podrobuje pohledu z více stran a směřuje více do hloubky, čímž se tyto texty stávají vrstevnatější než dříve.

3.2.1 Evropa v porodních bolestech. Emancipace národních států

Tento zevrubnější pohled je podmíněn jednou zásadní skutečností. Česká republika se od definování základních demokratických principů posunula k jejich realizaci. Během 11 let, v jejichž průběhu Bělohradský participoval v Lidových novinách (ačkoliv poslední čtyři roky byly spíše sporadické), byl přímým svědkem uplatňování hodnot a pravidel, které sám před tím definoval. Bělohradský se ujal nové role, kdy v určitém smyslu opustil parketu „myslitele“ a přijal pozici „komentátora“. V přímém přenosu sledoval, jak se u nás liberalismus a kvality z něj vyplývající rodí, vyvíjejí a přežívají, což mu dalo bezpočet šancí, aby si veřejnost vyslechla, jak tento proces vnímá on sám a jestli ho považuje ve své podobě za žádoucí či nikoliv.

Divoká devadesátá léta, kdy se česká společnost vyvázala z dřívějších struktur, jejichž nitky vedly do východního bloku, a deklarovala svou snahu se morálně, společensky i ekonomicky zařadit mezi vyspělé země euroatlantického okruhu, byla z pohledu komentátora ideální dobou k otestování vlastních schopností relevantní analýzy.

Tato neklidná etapa s sebou přinesla dramatické sociální zvraty i v evropském měřítku. Po rozpadu starých a vzniku nových států muselo dojít k definici vlastní identity jejich obyvatel, což často provázely hrůzné společenské konflikty a občanské války. Tato bolestná doba posloužila Bělohradskému jako filtr, přes který „cedil“ své stávající politické názory a postupně opravoval svá stanoviska v konfrontaci se skutečností. Díky rozsáhlým společenským změnám, které hýbaly strukturami napříč Evropou, začal Bělohradský výrazněji reflektovat také zahraniční dění.

3.2.2 Německo západní kulturou? Česko-německé vztahy

Ze zahraničních témat přitáhlo Bělohradského pozornost především formování demokratického Německa. V této souvislosti pečlivě reflektoval obnovení česko-německých vztahů, v jejichž rámci se měly zahladit vzájemné šrámy, které zbyly po 2. světové válce a které zůstaly po 40 let skryty pod nezájmem politických elit obou zemí je léčit. Bělohradský

v první řadě apeloval na to, abychom si nenechali za vzájemné morální dluhy vnutit vinu, jelikož jejím výhradním nositelem je Německo. Proto bychom na žádné pokusy z jeho strany o historický revizionismus neměli přistoupit.

Jako oporu českého postoje vůči Německu a jeho snahám o korekci vzájemného vztahu Bělohradský viděl Benešovy dekrety, protože jsou „výrazem našeho ne německému pojetí století.“³⁸ Proto také podrobil ostré kritice česko-německou deklaraci, která usilovala o reciproční narovnání vzájemných vazeb. Bělohradský odmítl formulaci, že „obě strany jsou si vědomé (...) vzájemně způsobených utrpení,“³⁹ protože dle něj byly německé zločiny za II. světové války tak nesmírné, že „je nikdy nelze marginalizovat na nějakém recipročním základě,“⁴⁰ a také proto, že „nacismus byl jen jeden.“⁴¹ V této souvislosti vzpomněl citát Jürgena Habermase, že „kdo se snaží zabránit nám, abychom nerudli hanbou před tímto faktem (Osvětim)..., ničí jedinečnou záruku našeho pouta se Západem.“⁴² Svůj skeptický pohled na tuto formu koexistence opřel o článek profesora Antusche, jenž tento dokument považuje za třetí cestu budování mezinárodních vztahů, která není žádoucí. A žádoucí není pro Českou republiku ani posilování pouta s Německem, protože přijetím deklarace prý může vést k přetvoření naší identity. Proto také odsoudil jeden z bodů dohody, jenž hovoří o „péči kulturního dědictví Čechů a Němců,“⁴³ jelikož pro sudetské Němce je přijatelný jediný akt smíření a totiž prohlášení Beneše za zločince a anulování odsunu, což je dle Bělohradského nepřijatelné.

Je příhodné, že Bělohradský načrtl tuto problematiku na pozadí historického exkurzu, který dokumentuje původ kontroverzních vztahů mezi Českou republikou a Německem. Jejich jádrem je podle něj německá interpretace ideje státu, jehož občanem se člověk může stát pouze „podle krve.“⁴⁴ Polemizoval tak s německým pohledem, podle něž je stát pouze určitým „technokraticko-instrumentálním nástrojem“⁴⁵ a nikoliv sdílením společných hodnot a kultury. Zde našel Bělohradský vysvětlení událostí z konce 30. let, kdy sudetští Němci hlasitě volali po připojení k Třetí říši, protože jsou stejné krve a původu a ne stejného kulturního a hodnotového vyznání. V souhrnu toto všechno podle něj brání tomu, aby se Německo mohlo morálně zařadit mezi vyspělé kultury západní Evropy.

---

³⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Sudetoněmecký revizionismus. *Lidové noviny*. 3.6.1993, roč. 6, č. 127, s. 12.

³⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Deklarace snů a skutečností. *Lidové noviny*. 6.1.1997, roč. 10, č. 4, s. 9.

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Sudetoněmecký revizionismus. *Lidové noviny*. 3.6.1993, roč. 6, č. 127, s. 12.

⁴² tamtéž

⁴³ BĚLOHRADSKÝ, V. Deklarace snů a skutečností. *Lidové noviny*. 6.1.1997, roč. 10, č. 4, s. 9.

⁴⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Sudetoněmecký revizionismus. *Lidové noviny*. 3.6.1993, roč. 6, č. 127, s. 12.

⁴⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Deklarace snů a skutečností. *Lidové noviny*. 6.1.1997, roč. 10, č. 4, s. 9.

3.2.3 Svobodná média=neregulovaná média

Velkým tématem se v Lidových novinách pro Bělohradského stala média. Bělohradský pečlivě analyzoval jejich povahu, vliv na publikum a jeho zpětnou vazbu. Současně se pokoušel artikulovat žádoucí chování novinářů, jež především nabádal k velké zodpovědnosti. V širším kontextu se vrátil k debatě, kterou počátkem 90. let sám vyvolal, totiž zobrazování násilí v médiích. V ní zaujal nekompromisní postoj, kdy odmítal jakoukoliv regulaci. Podle něj totiž není schopná postihnout zdravý vývoj mládeže, kterou by chtěla před násilím v médiích bránit. Tudíž jakýkoliv pokus o formulování legislativy regulující obsah mediálního diskursu je odsouzen ke stejnému neúspěchu. Na počátku třetího tisíciletí, kdy tato debata nabrala nový rozměr, protože narůstaly případy dětských vrahů, kteří motivy ke svému konání vysvětlovali holdováním akčních filmů, ze svého stanoviska Bělohradský neuhnul. Příčinu nárůstu kriminality a agrese mezi mladistvými totiž nespatořoval v obrazech předkládaných médiu, ale v samotné podstatě fungování společnosti. Do násilných scén v médiích totiž podle Bělohradského společenský systém pouze promítá jeden ze svých rysů (reklamy s násilným podtextem, zbrojení), a proto by regulace mediálního obsahu byla krokem zpět. Jednalo by se totiž jen o zakrývání mechanismů, jež se podílejí na formování a řízení společnosti, a ne jejich odstranění. Právě o něj by se měly politické elity pokusit.

Bělohradský se také snažil popsat základní mediální mechanismy určující povahu médií a jejich vnímání veřejností. Rozlišoval mezi skutečným a zobrazovaným a kladl si otázku „co je obrazem a co je skutečnost a jestli (...) může skutečnost za svůj obraz.“⁴⁶ Tímto se snažil pojmenovat stěžejní vlastnost médií, jejichž expanze do veřejného prostoru poznamenala 90. léta. V nepřehledném předivu zobrazovaných informací se člověk zákonitě ztrácí a přestává jim rozumět, což vede k oživení imperativu komplexní společnosti – „mluv jen o tom, na co jsi odborník“. Aby obyčejného diváka nevytlačila z recepcce a přijímání mediovaného armáda odborníků, lidé působící v médiích přistoupili na konstruování stereotypů, aby se ve složitém světě mohli lidé orientovat. Proti tomuto trendu Bělohradský vystupoval, když žádal po novinářích, aby se co nejvíce snažili o poučenou objektivitu. Objektivní novinář je dle Bělohradského pouze ten, „který čtenářům sděluje kritéria a hodnoty, podle nichž vybírá a třídí své zprávy (...), tím dává čtenáři možnost, aby se bránil jeho ideologickému vlivu.“⁴⁷ Všiml si tu trendu, o kterém hovoří i mediální teoretici, jež upozorňují na to, že „vzhledem k omezení místa a času novináři často vykládají jednotlivé

⁴⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Skandály a média. *Lidové noviny*. 10.8.1993, roč. 6, č. 183, s. 6.

⁴⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Demokracie a objektivita. *Lidové noviny*. 28.12.1993, roč. 6, č. 300, s. 6.

skutečnosti ze subjektivního úhlu pohledu, než aby ho zařadili a prezentovali v celistvém kontextu.⁴⁸

V návaznosti Bělohradský zdůraznil jedno z negativ médií, která se ve snaze zprostředkovat skutečnost až „do našeho obýváku“⁴⁹ dopouštějí porušení „transcendence děje.“⁵⁰ Touto transcendencí míní zakotvení zobrazovaného do situačního a historického kontextu. Proto není v pořádku, když „novinář systematicky kamufluje transcendenci místa děje, že chce, aby to, co nám ukazuje, nás dojímalo a strhávalo, jako by se to opravdu dělo v našem obýváku.“⁵¹ Jako doplněk Bělohradský formuloval povinnost novináře „vyhledávat a šířit informace, které maximalizují schopnost občanů bránit se proti rozhodnutím, které poškozují jejich individuální zájmy.“⁵²

Bělohradského nazírání na mediální problematiku můžeme zobecnit v jeho pojetí svobody slova. Bělohradský opakoval, že příjemce sdělení šířeného ústí, tiskem či obrazem, je vždy součástí nějakého společenství, v jehož kontextu danou informaci uchopí a interpretuje v souladu s elitou, již v rámci onoho společenství následuje. Odmítal tedy archetyp diváka jako bezbrannou bytost konzumující mediální obsah bez kritického přístupu. Zároveň důvěřoval síle veřejné debaty, kterou upřednostňoval před paragrafy. Pojistkou, že se mediální obsah neobrátil proti recipientovi jako nástroj jeho manipulace, pro něj byla svobodná společnost, kterou vnímá jako prostředí, kde se pravdivým stane to, co uspěje v kritice druhých. Ovšem v kritice, jež nevychází z „dřevěného jazyka byrokracie.“⁵³

3.2.4 Rasismus vznešený/nízký a vyčerpaný multikulturalismus

Palčivým problémem, který se v průběhu devadesátých let zařadil mezi nejdiskutovanější témata ve společnosti a jemuž se Bělohradský věnoval, byla romská otázka.

Jádrem tohoto fenoménu podle Bělohradského spočívá v pojetí západního individualismu, který hlásá vytržení se z tradičních struktur a snahu o úspěch. Tento pohled se totiž nemusí slučovat s představou náboženské či etnické minority o způsobu svého života, jenž může být s hodnotami průmyslové společnosti v rozporu. Co však ztěžuje podle Bělohradského českým Romům jejich situaci, je absence vlastní elity či mluvčího, který by veřejně deklaroval jejich požadavky, kterými může být snaha definovat se mimo hodnoty

---

⁴⁸ FRANKLIN, Bob. *Key concepts in journalism studies*. London : Sage Publications, 2005. 362 s. ISBN 1-7619-4482-6. s. 48.

⁴⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Demokracie a objektivita. *Lidové noviny*. 28.12.1993, roč. 6, č. 300, s. 6.

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ tamtéž

⁵² BĚLOHRADSKÝ, V. Novináři v epoše obecného znechucení. *Lidové noviny*. 2.1.1997, roč. 10, č. 1, s. 9.

⁵³ BĚLOHRADSKÝ, V. Občanská společnost a veřejná regulace. *Lidové noviny*. 5.11.1994, roč. 7, č. 260, s. 5.

vyznávané většinou společností nebo se do ní naopak integrovat. Setrváním na pomezí si Romové svou pozici komplikují a staví se do role „černých pasažérů“, kteří nepřispívají k produkci veřejných statků, ačkoliv sami nemůžou být vyloučeni z jejich užívání.

Latentní rasismus, zakořeněný ve většině české společnosti, Bělohradský nepovažoval za nebezpečný. Říkal mu rasismus nízký, který je pokusem o kompenzaci osobního neúspěchu a frustrace, a za jeho hlavního představitele považoval pravicového populistu Miroslava Sládka. Větší nebezpečí spatřoval v tzv. vznešeném rasismu, jenž ve jménu jakési pravdy a neoddiskutovatelných hodnot může přejít ve vyhlazování jiných životních forem. Živnou půdou je pro vysoký rasismus multikulturalismus, tedy „koncept popisující etnickou různorodost a soužití heterogenních sociálních vzorů v jedné společnosti vedle sebe“⁵⁴, který je dle Bělohradského vyčerpan. Jeho největší slabinou je fakt, že nenabízí útěchu v kulturní jednotě, kterou budou chtít jednotlivá etnika nahradit radikální formou sebeurčení, od níž je pouhý krok k silicím nacionalismu a konfliktu mezi etniky. „Rozpad národních států do euroregionů či makroregionů je jedno z největších nebezpečí pro liberální demokracii, protože národní stát je rámcem (...), díky kterému je společnost otevřená,“⁵⁵ kdežto v útvarech stojících na společné etnicitě se „politicky definovaná národní solidarita rozplývá a jednotlivci se musí podřídit úzkým etnickým a zájmovým hlediskům, která jsou v rozporu s univerzalistickou etikou národního státu,“⁵⁶ a proto tam, kde je „občanská loajálnost vůči státu překryta loajálností vůči zvykům, regionům a zájmovým skupinám, demokracie se propadá do tmy.“⁵⁷

Problém narůstajícího napětí mezi starousedlíky a přistěhovalci přiživuje proměna liberální politiky vůči imigrantům v politiku sociální. V tomto kontextu dělil obě skupiny na „občany a klienty.“⁵⁸ V liberálním pojetí je občanství pouze vstupenkou do ekonomické hry, zatímco sociální pojetí z něj dělá rovnou ekonomickou výhru. Sociální politika, která se hojně uplatňovala vůči imigrantům, postavila starousedlíky do role závistivců, jež se v touze po své sociální „výhře“ budou agresivně vymezovat vůči přistěhovalcům a návdavkem žádat větší záruku „výhry“.

---

⁵⁴ NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury : koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Brno : Host, 2006. 912 s. ISBN 80-7294-170-4. s. 532.

⁵⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Vražda mezi ostrostřelci varuje. *Lidové noviny*. 27.2.1997, roč. 10, č. 49, s. 10.

⁵⁶ tamtéž

⁵⁷ tamtéž

⁵⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Občané a klienti. *Lidové noviny*. 24.8.1993, roč. 6, č. 195, s. 6.

3.2.5 Ochranářská demokracie v ČR. (Ne)liberální ODS, deficit demokracie

Pokládání základů demokracie a liberalismu sledoval Bělohradský s velkým zájmem. Tento proces pozoroval v několika liniích. V té první upozorňoval potřebu nechat demokracii, aby „byla užívána.“⁵⁹ Jinými slovy, aby se nežádoucí projevy jejích mechanismů korigovali ex post v rámci veřejné diskuze a ne zásahy shůry, jež mají podobu intervence výkonné a především soudní moci. Sklony soudní moci promlouvat do žádoucí podoby demokracie ilustroval na výročí soudkyně Elišky Wagnerové, jejíž komentář na adresu Miroslava Sládka, že „i banální rasismus je nebezpečný a je potřeba se vůči němu vymezit legislativní cestou,“⁶⁰ označil za projev „ochranářského pojetí demokracie,“⁶¹ který jde proti jejímu duchu. Bělohradský tak znovu nechal vzpomenout na liberála, který v něm třímá a který se drží ideje, že „základ demokracie spočívá ve svobodné a konfliktní argumentaci, z níž vzniká konsenzus. (...) dosahuje se skrze nepokoj a vzrušení“⁶². (O zásadním vlivu veřejné diskuze v moderní společnosti na politickou moc hovoří i Jürgen Habermas: „Metoda veřejného sporu, která by se takto prosazovala, by mohla uvolnit donucovací formy konsensu dosaženého nátlakem, stejně jako by mohla zmírnit donucovací formy konfliktů, které dosud probíhaly mimo veřejnost“⁶³.)

Výrok Wagnerové o ústavnosti politiky poté zasadil do širšího kontextu, v kterém je potřeba se ptát, „co když není něco v pořádku se samotnou ústavností?“⁶⁴ Odkázal tak na Hannah Arendt a její teorie banálního zla, které se skrývá právě za ochranou samotné ústavnosti a zákonů. Tendence soudní moci zasahovat do demokratického vývoje odsoudil jako paternalistickou ideologii soudců a uzavřel výrokem, že „v našem politickém souhvězdí je jen jedna stálice a to ta, že žádný úředník nemá právo předepisovat, co je politicky korektní.“⁶⁵

V druhé linii se při reflexi českého politického dění soustředil na počínání ODS a vývoj v ní. S dopady transformace, jejímž „otcem“ byl Václav Klaus, se zvětšovala Bělohradského skepse vůči dění v ODS, kterou vyzýval k návratu k liberálním principům. Apeloval na to, aby vedoucí představitelé občanských demokratů nezavírali oči před důsledky

⁵⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Demokracie sílí jen používáním. *Lidové noviny*. 28.6.1996, roč. 9, č. 151, s. 8.

⁶⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Proti ochranářskému pojetí demokracie. *Lidové noviny*. 17.8.1996, roč. 9, č. 193, s. 9.

⁶¹ tamtéž

⁶² tamtéž

⁶³ HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha : FILOSOFIA, 2000. 424 s. ISBN 80-7007-134-6. s. 367.

⁶⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Proti ochranářskému pojetí demokracie. *Lidové noviny*. 17.8.1996, roč. 9, č. 193, s. 9.

⁶⁵ tamtéž

přechodu od centrálně řízené ekonomiky k tržní, protože „racionalita našeho jednání nikdy nemůže být zajištěna dokonalostí našeho teoretického východiska, ale institucí, jež nás nutí k napravení nezamýšlených důsledků našich rozhodnutí.“⁶⁶ Tuto schopnost podle něj ODS v zájmu sbírání krátkodobých politických bodů ztrácela.

Bělohradský pak s nechutí pozoroval, jak v rámci českého volebního systému rostla moc a vyděračský potenciál menších stran, což považoval za nebezpečné. Stavěl proti sobě „maximální viditelnost“⁶⁷ a „minimální zodpovědnost“⁶⁸ které charakterizují menší koaliční partnery. Ti mají podle něj tendenci shazovat neprosazení svých slibů na větší stranu a úspěchy si přivlastňovat. Poukazoval na nebezpečí „bossovství“⁶⁹ představitelů menších stran, kteří své zájmy „povyšují nad principy demokracie.“⁷⁰ Tyto Bělohradského úvahy však se zpravidla rozplynuly do otevřeného konce a nikoliv do formulování přijatelné alternativy, která by nahradila stávající praxi.

Moment, který Bělohradský znovu brilantně rozvinul v obecnou teorii žádoucí podoby demokracie, jenž byl ve své zásadě pouze jedním z běžných úkonů v rámci politického provozu, bylo schvalování státního rozpočtu. Na této úvaze se v plném rozměru projevil Bělohradského způsob uvažování v mnohem širších souvislostech, než je v české mediální krajině zvykem. Respektování vyrovnaného rozpočtu posunul Bělohradský k respektování základních pravidel demokracie, jakožto záruky budoucího zdravého vývoje společnosti. Uvědomoval si slabiny demokracie, v níž „výhody dodržování pravidel jsou jen dlouhodobé a abstraktní, takže téměř nikdy nikdo nemá dost důvodů hájit je v osobním zájmu a pro okamžité výhody.“⁷¹ Tato pravidla vztáhnul rozpočtovou morálkou našich politických elit, pro které je jednodušší v rámci svých zájmů rozdělit miliardy navíc než držet vyrovnaný rozpočet.

Trendy západních vlád sestavovat schodkové rozpočty popsal v historickém kontextu společenského vývoje v Evropě 70. let, kdy lidé „začali vnímat růst blahobytu ne jako nezamýšlený důsledek svého vlastního chování na svobodném trhu, ale jako své právo, které jim musí stát zaručit,“⁷² na což vlády opravdu reagovaly zvýšením veřejných výdajů. Proto se Bělohradský v rámci veřejné diskuze snažil zasadit o ústavní zákon o vyrovnaném rozpočtu, který „má chránit demokratické vlády před vyděračskou mocí velkých korporací, jako jsou

⁶⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Nejvyšší čas na rozkročení. *Lidové noviny*. 22.4.1997, roč. 10, č. 94, s. 8.

⁶⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Nespříznění s volbou. *Lidové noviny*. 24.6.1995, roč. 8, č. 147, s. 1.

⁶⁸ tamtéž

⁶⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Bossovství je smrtelná nemoc demokracie. *Lidové noviny*. 23.11.1996, roč. 9, č. 275, s. 8.

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Ústava a deficit. *Lidové noviny*. 27.9.1994, roč. 7, č. 227, s. 5.

⁷² BĚLOHRADSKÝ, V. Demokracie a deficit. *Lidové noviny*. 14.2.1995, roč. 8, č. 38, s. 8.

například odbory, státní byrokracie nebo velké podniky,⁷³ jinak čelíme demokracii „založené na deficitu, která nutně vede k deficitu demokracie.“⁷⁴ Nutno dodat, že v tomto byl Bělohradský vizionářem, který viděl na dlouhá léta dopředu.

Svou misi v Lidových novinách sám Bělohradský označil za neúspěšnou, neboť jeho snaha vštěpit veřejnosti a politickým elitám základní liberální hodnoty dle jeho slov vyzněla do prázdna. „V tomto pokusu jsem absolutně neuspěl. Neuspěl jsem proto, že v této zemi je distance mezi politickou identitou a kulturní identitou je tradičně příliš velkou. Ta distance je z historických důvodů nepřekonatelná. Protože kultura šla vždycky proti politické moci a ta je ke kultuře nakonec zvláštním způsobem lhostejná,⁷⁵“ vysvětlil Bělohradský.

4. Společnost nevolnosti. Právo

Poslední a dosud trvající etapou Bělohradského působení v české mediální krajině, která zásadním způsobem proměnila jeho obraz mezi českou intelektuální elitou, je kooperace s deníkem Právo. První Bělohradského text v Právu vyšel v roce 1997. Postupem času se Právo stalo jeho výhradní názorovou platformou.

4.1 Rozpad žánrových pravidel textů a jejich nové formulování. Dovězení vývoje Bělohradského „eseje“

V Právu se dovršila proměna Bělohradského formálního stylu, který se zrodil v Lidových novinách. Eseje se transformovaly do jakýchsi textových koláží, jež se na první pohled v porovnání s jeho předchozí publicistickou tvorbou vyznačovaly největším rozsahem. Sám Bělohradský délku svých textů vysvětlil prozaicky. „Článek je žánr, který bych už dneska neuměl. Komplikovanost jevů je dnes taková, že potřebuji mnohem více prostoru. Na menším už bych se k žádnému pojmu nedopracoval, to bych musel být opravdu literát.“⁷⁶

Bělohradský své eseje v Právu sám označil za těžkopádné a v tomto kritickém hodnocení literární formy těchto úvah se s ním dá souhlasit. Na tak velkém prostoru jeho dřívější systematičnost přestává být patrná a téměř nefunguje. Stále buduje své texty podle určitých zákonitostí, ale ty se v množství témat otevřených v jedné eseji rozplývají a jeden už je nemusí vnímat vůbec. Určitým standardem ve struktuře úvah pro Právo se staly uvozující citace světových myslitelů, které přibývaly. V Právu se de facto teze světových intelektuálů

---

⁷³ BĚLOHRADSKÝ, V. Demokracie a deficit. *Lidové noviny*. 14.2.1995, roč. 8, č. 38, s. 8.

⁷⁴ tamtéž

⁷⁵ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

⁷⁶ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

staly výhradním předpokladem pro konstrukci Bělohradského koncepcí a v jistém smyslu jistým tahounem jeho úvah, nikoliv jen odrazem k nastínění vlastních závěrů. Bělohradský je posléze interpretoval, komentoval a rozšiřoval. Také řady citovaných myslitelů zásadně narostly, v jediné úvaze lze najít citace Ludwiga Wittgensteina, Theodora Adorna, Hanse-Georga Gadamera, Friedricha Nietzscheho, Georga Hegela, Gianniho Vattima nebo Milana Kundery.

Vrcholu dosáhla komunikace se čtenáři, ke kterým se burcujícími otázkami snaží ještě více přimknout. Ve vypjatých pasážích dokonce nabádá ke společnému konání, lze se například dočíst „žijme...“, „využijme...“, „je třeba si vybrat mezi...“. Svůj slovník, v němž pracuje s metaforami, opět rozšířil o další pozoruhodná spojení, jako „tančí v kruhu krok sun krok sun krok do vládních limuzín, do NATO, do EU,⁷⁷ píše s narážkou na konformitu vrcholných představitelů EU k zahraniční politice USA, nebo „Toč se a vrč můj kolovrátku,⁷⁸ kde citací z Erbenovy balady ilustruje kontinuálnost růstu Růstu.

Rovněž Bělohradského jazyk prošel dalším vývojem. Skutečnosti, jež popisuje, pojmenovává silněji, emociálněji a s větší příznakovostí. Je to přirozené, Bělohradský analyzuje extrémny dnešních dnů, které zasluhují extrémní pojmenování. „Holocaust Třetího světa“, „nový totalitarismus“, „morem je i náboženství růstu Růstu, jehož vyznavači obětují krutému bohu celou Zemi“, „matka všech totalitních vět“ či „páchnoucí skládka informačního odpadu studené války.“ Bělohradského nevolnost ze soudobé společnosti rezonuje i v jeho slovníku.

Jednotlivé pasáže prokládá „zápisky všedního dne“, kdy uvádí výtahy z denního tisku či internetu, kterými překlenuje jednotlivé pasáže textu. Spolu se zmíněnými tezemi světových myslitelů a vlastním textem tká jakési předivo a vytváří textovou koláž, kterou lze formálně uchopit jen těžko. Po všech odbočkách a postranních myšlenkových zastaveních se Bělohradský dostává k závěrečnému zobecnění předchozího velmi ztuha a „finále“ jeho textů jsou otevřenější než dříve a zanechávají stopu emocionální a až pak intelektuální. Bělohradský tu výklad eseje podle F. X. Šaldy, který v souvislosti s esejem mluvil o „individuální schopnosti transformovat své vnitřní dění, svou duši, do stylu díla.“⁷⁹ V Právu současně vyvrcholil proces jeho „myšlenkového hledání a sebeujasnění“⁸⁰.

⁷⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Rumiště. *Právo : Příloha Salon*. 4.10.2001, roč. 11, č. 231, s. 2.

⁷⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. V Den paměti. *Právo : Příloha Salon*. 27.1.2004, roč. 14, č. 22, s. 8.

⁷⁹ OSVALDOVÁ, B., KOPÁČ, R. *Pokusy a dobrodružství : poznámky k eseji*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008. 144 s. ISBN 978-80-246-1498-4. s. 8.

⁸⁰ MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha/Litomyšl : Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X. s. 175

4.2 Filozofický či politický přemet? Opozice vůči globální společnosti

Vymezení témat se v Bělohradského textech pro Právo stává obtížnějším, neboť na velké ploše nechává své myšlenky rozutéct do všech směrů, odbíhá, odbočuje a nedrží se linie vytyčené v úvodu. Určitá „klihovitost“ a rychlý „střih“ jeho esejů kopírují nejen roztěkanost a živoucí duch samotného Bělohradského, ale současně i tempo moderní doby.

V Právu definitivně opustil figuru klidného filozofa a zcela se zabydluje na mediální „agoře“. Přes nejistotu předchozích řádků se pokusme vymezit tematický charakter textů pro Právo, pomoci by nám mohl i název sbírky jeho nejdůležitějších textů - Společnost nevolnosti. Bělohradskému je nevolno – z toho, jaký směr nabrala moderní společnost ve všech svých vrstvách, je mu „šoufl“⁸¹. Své argumenty proti soudobé „societas“ vznáší z racionální pozice, ale jejich zakotvení je ideologičtější než dříve. „Od poloviny devadesátých let dostává kapitalismus jinou, globální podobu a není schopen řešit civilizační krizi,“⁸² to je mottem Bělohradského úvah pro Právo.

Jeho názorový přemet, pro nějž ho liberální část českých intelektuálů zavrhlá, má spíše politické rozměry než filozofické. Bělohradského politické přeorientování se má původ ve vládní krizi z konce roku 1997, kdy Václav Klaus podle Bělohradského odmítl přistoupit na kritiku oponentů, že transformace v Česku měla víc ekonomických a morálních nákladů, než si Klaus dokázal připustit. „Tím končí moje blízkost k nějaké politické síle, která se odvolává na liberalismus. Tehdy to přestalo být liberální,“⁸³ vysvětluje Bělohradský.

Základním problémem Bělohradského „přeběhnutí“ není onen politický posun. Jde spíše o jeho intenzitu, která v určitých chvílích přebíjí jeho „ratio“ a zabraňuje mu v promyšlení alternativ vůči kritizovanému statu quo. Jiné varianty či možnosti Bělohradský příliš nenabízí, v zásadě se omezuje na vymezení se vůči společenským nedostatkům a anomáliím, jež tepe agresivněji než dříve. Na druhou stranu otázkou zůstává, nakolik je třeba žádat po Bělohradském alternativy. Úkolem filozofa, byť jsme si řekli, že tuto pozici zde v jistém smyslu opustil, je se ptát, upozorňovat a burcovat.

---

⁸¹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9 s. 12.

⁸² PEČINKA, B. Václav Bělohradský: Života bído, tady mě máš. *Reflex* [online]. 2000, roč. 11, č. 17.

⁸³ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

4.2.1 Kapitalismus na pranýři. Nové náboženství růstu Růstu

Kapitalismus v soudobé podobě postavil na pranýři. Tak jak mu počátkem 90. let tleskal, jak vzýval volný trh a liberalismus jako takový, teď v plném rozsahu spatřuje jejich stinné stránky a je mu z toho „nevolno“. Stejně jako Bělohradský nikdy nevěřil na nevyhnutelné a nutné, protože „co je nutné, je lživé,“⁸⁴ tak nikdy nedoufal v konečnost řešení rozporů lidské existence. Člověka vždy vnímal jako bytost nedokonalou, která je na jedné straně ovládána rozumem a na straně druhé svými vášněmi a zájmy. Nad tím vším bdí skrupule, které člověku brání stát se všehoschopným. Avšak tato dichotomie se podle Bělohradského v posledních letech definitivně stala nepřeklenutelnou a naše skrupule jsou ve jménu růstu Růstu umlčovány.

Ačkoliv si byl vědom toho, že jakýkoliv společenský systém vychází z lidské nedokonalosti, a proto musí zákonitě generovat nedostatky („v komplexní společnosti je určitý stupeň nepořádku podmínkou racionality“⁸⁵), ale dlouhodobě vyjadřoval naději, že kapitalismus zajistí, aby veškerá rozhodnutí, jejichž dosažení je v zájmu společenského vývoje žádoucí, měla negativní důsledky pro co nejméně lidí. Podle Bělohradského však kapitalismus není schopný tuto roli zastávat, rozdíl ve společnosti neredukuje, ale naopak posiluje a znásobuje a jako takový selhal.

Veškerá kritika, která se z Bělohradského pera snáší na hlavu západní společnosti, má jediný podtext – růst Růstu. Růst Růstu je podle Bělohradského proces, který redukuje veškeré lidské potřeby na nutnost neustále narůstající produkce. Ať už v přeneseném či doslovném slova smyslu – produkce zboží, peněz, zábavy a potěšení. Bělohradský k tomu sám poznamenal: „Veškeré zboží je ve skutečnosti jistou formou odpadků, ale chvíli to bude trvat, než si to uvědomíme. A nedělí nás příliš času od chvíle, kdy se Země stane jednou velkou skládkou.“⁸⁶ Bělohradského pobuřuje, že růst Růstu se stal absolutním a jediným hlediskem, kterým se pohlíží na lidské myšlení, konání a jednání. Růst Růstu vytlačil z našeho zorného pole otázku smyslu a nahradil ji potřebou kvantity. Lidé se podle něj přestali ptát na smysl svých cílů, kruh výroby a spotřeby se ve jménu růstu Růstu stočil do spirály sebereprodukce, kde nás nezajímá užitek, ale objem. „Původem tohoto systému je náboženství. Tedy jakási představa, že je to interpretace onoho světa. Havel to krásně

---

⁸⁴ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

⁸⁵ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 142 s. ISBN 80-202-0368-02. s. 138.

⁸⁶ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

zformuloval, kdy problémy zde a nyní, se jakoby odsunou na tam a potom. To je filozofický původ toho systému,⁸⁷ popisuje podstatu růstu Růstu Bělohradský.

Čistou vodu obětujeme za chemickou továrnu, čisté ovzduší za skládku odpadů, aby bylo dost místa na další produkci, takto se dá zjednodušit Bělohradského citát. Problémy, které posléze z uplatňování zásad onoho nového náboženství vyplynou, ve jménu další produkce odsuneme na neurčito, na ono „tam a potom“. Nový rozměr získal tento systém ve chvíli, kdy jeho ideu převzaly za své politické elity, které na něm vystavěly svůj program – více, lépe, rychleji. Nikdo se však už neptá co za to. V zásadě podle Bělohradského došlo ke smazání rozdílu mezi levicovým a pravicovým politickým proudem, jež oba splynuly. „V demokratickém kapitalismu, tedy v systému, v kterém žijeme, není mezi pravicí a levicí rozdíl. Růst Růstu se stal jediným zdrojem legitimitnosti,⁸⁸ varuje Bělohradský.

Je tak paradoxní ve světle jeho úvah z 90. let, kdy levici zdvořile ignoroval a v politickém vývoji s ní nikterak nepočítal, číst jak ji, aby přestala být k pravici konformní, obnovila svoji ztracenou identitu a znovu se jasně vymezila na politické mapě. Levici dokonce poprvé za své působení v českém tisku oslovuje celou jednou esejí „Postkomunistický manifest“, v níž formuluje pravidla, podle nichž by se měla znovu definovat.

Růst Růstu představuje natolik silné téma, že se k němu v odbočkách vrací prakticky napříč všemi esejí v Právu. „Od poloviny 90. let se stále častěji ukazovalo, že konec bipolárního světa nepřinesl v první řadě prohloubení demokracie, ale globalizaci a zbožnění euroamerického modelu růstu Růstu,⁸⁹ píše se například v esejí Válka s plky, v němž přitom Bělohradský uvažuje o politickém slovníku Jiřího Paroubka. Motiv kritiky růstu Růstu se dá postihnout výrokem Jana Patočky, Bělohradského učitele a mentora. „Myslet cíle ze smyslu a ne smysl z cílů.“⁹⁰

Pokud bychom se chtěli pokusit alespoň částečně zachytit jednotlivá témata, která Bělohradský ve svých esejích otvírá, byť jsme si řekli, že je vinou struktury svých textů rozmělnuje a rozmazává, poslouží k tomu výňatek ze stejného eseje: „Stávající planetární pořádek má tři pilíře: monopol odborníků a lobbistů v procesu veřejného rozhodování, redukce médií na fabriku odpolitizovaného bavičství a zbožnění ekonomického růstu.“⁹¹

---

⁸⁷ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

⁸⁸ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

⁸⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Válka s plky. *Právo : Příloha Salon*. 11.8.2005, roč. 15, č. 187, s. 3.

⁹⁰ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9 s. 233.

⁹¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Válka s plky. *Právo : Příloha Salon*. 11.8.2005, roč. 15, č. 187, s. 3.

4.2.2 Postdemokracie

Nejprve zkusme po krocích rozvést základní rysy zbývajících dvou pilířů. Bělohradský rozvinul myšlenku postdemokracie, jež je zvláštní formou, v níž se proměnil standardní právní stát a parlamentní demokracie. Místo nich zaujaly místo v rozhodovacím procesu efektivní sítě lobbistických skupin, které využívají svých nástrojů k prosazení jediného cíle - „prosadit pravidla hry, vyhovující nejmocnějším ekonomickým uskupením.“⁹² Zapomeňme tedy „malé ryby“ jak je známe z české lobbistické sféry, Bělohradského měřítko zahrnuje celé planetární kolbiště. Obdobný stav popisuje i profesor komunikace Stephan Russ-Mohl, který píše, že „kartel složený z politiků, funkcionářů, tiskových mluvčích a pracovníků s veřejností provozuje a rozšiřuje dezinformace. Dělají všechno možné, aby dostali tisk do svých služeb a poskytovali mu pravdivé informace jen do té míry, aby to nebylo pro určitého člena kartelu škodlivé“⁹³.

Lobbisté jsou však pouze jednou částí promyšleného systému s jasnou strukturou a hierarchií. Úplně na vrcholu stojí novodobí nomenklaturní kádři, kteří sedí v čele nejmocnějších firem světa, oblékají si drahé obleky, doma schovávají kufry plné peněz a jezdí v nablýskaných vozech. Bělohradský je nazývá prebendáři, hyperburžoazií a partyzány globalizace. Ti podle něj dnes svírají v rukou stále více moci a skrze nadnárodní finanční skupiny a velké koncerny vládnou celému světu.

4.2.3 Na prahu nové studené války. USA kolébkou moderního totalitarismu

V Právu Bělohradský reflektuje také formování globální politické scény, která se snaží vypořádat se zhroucením bipolárního světa, jehož bolestivé následky si však vleče s sebou. Jeho odkaz pojmenoval jednoduše: Třetí svět. Podle Bělohradského je tragické dění v zemích Třetího světa pouze důsledkem studené války. „Studená válka proměnila dekolonizaci a spolupráci s Jihem planety v neodpuštělné pokrytectví. Ve jménu rovnováhy moci ve světě jsme vydali mučení a šibenici naše opravdové spojení,“⁹⁴ píše. V konfliktu mezi Západem a Východem, jenž charakterizoval více než čtyřicet let vývoje po 2. světové válce, našel i kořeny islámského fundamentalismu, jak jej známe v dnešní podobě. „V očích rurálního bojovníka svaté války proti sekularizovaným metropolím modernosti se sobě (kapitalismus a

---

⁹² BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9 s. 257.

⁹³ RUSS-MOHL, S., BAKIČOVÁ H. *Žurnalistika*. Praha : Grada, 2005. 316 s. ISBN 80-247-0158-8. s. 218.

⁹⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Rumiště. *Právo : Příloha Salon*. 4.10.2001, roč. 11, č. 231, s. 2.

komunismus) podobají jako vejce vejci,⁹⁵ a „obě strany zneužívaly krátkozrace ve studené válce napětí mezi ropou a islámem ke svému prospěchu.“⁹⁶

Západní pojetí demokracie, jež se v praxi projevuje budováním ekonomických a vojenských struktur, chápe Bělohradský pouze jako studenou válku naruby a v jiných barvách. Jejich samotná existence zabraňuje smíření, k němuž měly oba bloky začít směřovat, a naopak relikty studené války oživuje, což dokladuje vtipným „postav to třídně, nepsihologizuj, mumlali generálové rusky, boj za demokracii nelze vést podle demokratických zásad, praví dnes ozvěna anglicky.“⁹⁷ „Může existovat v rozděleném světě nějaká správná strana? Je možné být na správné straně v nukleární válce, která je vždy totální?“,⁹⁸ ptá se například s narážkou českého vstupu do NATO, které je podle něj „vojenský pakt bohatých bílých národů, který nemůže být dobrým nástrojem intercivizačního dialogu, který je dnes podstatou politiky.“⁹⁹

Pilířem západních struktur, které podle Bělohradského nejsou nic než jen převlečené relikty studené války, jak jsme si již řekli, jsou Spojené státy americké. Na jejich hegemonii se podle Bělohradského zredukoval vývoj světa po roce 1989. Na základech politiky USA vyvstala nová forma totalitarismu, kterou nazval bushismus, jež je slitinou „byznysu, kýče, pokrytectví a fundamentalismu, který není než neschopnost připustit pohled zvnějšku na sebe sama.“¹⁰⁰ Zahraniční politika USA, kterou označil za „jednu z největších katastrof 20. století“,¹⁰¹ podle něj přispívá k rozdělování geopolitické linie, a jejich snaha zaujmout pozici „světového protektora“¹⁰² má za následek, že se „proti novému jedinému centru světa, proti metropoli všech metropolí se velké kusy nových periferií bouří, odmítají ji jako znesvěcující a odcizující.“¹⁰³

Neschopnost připustit pohledu z vnějšku v přeneseném významu označil zmíněný Derrida pojmem „bílá mytologie, která shrnuje a reflektuje kulturu Západu: běloch bere svou vlastní, indoevropskou mytologii, (...), za univerzální formu toho, co si stále přeje nazývat Rozumem.“¹⁰⁴ Pozice světové velmoci USA vychází z kontroly mezinárodní komunikace a konformismu evropských mocenských elit vůči jejich imperiální politice, která povede k

⁹⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Rumiště. *Právo : Příloha Salon*. 4.10.2001, roč. 11, č. 231, s. 2.

⁹⁶ tamtéž

⁹⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Rumiště. *Právo : Příloha Salon*. 4.10.2001, roč. 11, č. 231, s. 3.

⁹⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Rozum a trauma. *Právo : Příloha Salon*. 1.4.1999, roč. 9, č. 77, s. 2.

⁹⁹ tamtéž

¹⁰⁰ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9 s. 214.

¹⁰¹ Rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

¹⁰² BĚLOHRADSKÝ, V. Olověný vítr. *Právo : Příloha Salon*. 23.10.2008, roč. 18, č. 250, s. 3.

¹⁰³ BĚLOHRADSKÝ, V. Rumiště. *Právo : Příloha Salon*. 4.10.2001, roč. 11, č. 231, s. 3.

¹⁰⁴ DERRIDA, Jacques. *Texty k dekonstrukci*. Bratislava : Archa, 1993. 336 s. ISBN 80-7298-049-1. s. 201.

„planetární neonormalizaci.“¹⁰⁵ K totalitě nepřirovnává politiku USA náhodou, protože to, co ji spojuje s praxí komunismu je „velikost našich cílů, v jejichž jménu uskutečňujeme naše činy.“¹⁰⁶

Politické reprezentace v čele s někdejší americkým prezidentem Bushem tak ve jménu svých cílů marginalizují hlasy ostatních stran, nejsou ochotné vnímat rozpory mezi cíly a způsoby, jak jich dosáhnout. V tomto smyslu ustavují jediný skutečný obraz současného světa, kdy jejich „politický lyrismus nejenom zdůvodňuje překročení všech mezí moci, ale proměňuje je v morální povinnost-kdo ji odmítne, je zrádce, pomahač terorismu.“¹⁰⁷ Jistou paralelu s americkou politikou vidí Bělohradský ve způsobu fungování současné Evropské unie. Bělohradský sám sebe zařadil mezi kritiky Evropské unie, kteří prosazují „zakládající ideje a principy nového evropského demos proti sobeckému lobbování různých korporací, na něž se redukovala politika národních států,“¹⁰⁸ a proto vidí další směřování EU v osvobození „od technokratického spěchu a začít se o novou Evropu znovu přít.“¹⁰⁹

4.2.4 Média v moci nadnárodních koncernů. Konzumismus, kulturní průmysl jako hrozba

Zásadní pozici, která se velkou měrou podílí na udržování statu quo a konformitě k politice růstu Růstu, přisuzuje Bělohradský médiím. „Bitvu o média nadnárodní koncerny dávno vyhrály,“¹¹⁰ píše.

Média se podle něj stala nástrojem ovládaným „agresivním molochem komunikačního a informačního průmyslu,“¹¹¹ jenž ve jménu růstu Růstu umlčuje naše skrupule. „Obrovské investice jdou do potlačování skrupulí, do oblbování lidí, do bavičského průmyslu, do berlusconizace světa. To je to, co nazval Adorno kulturní průmysl,“¹¹² uvedl Bělohradský. Mechanismy kulturního průmyslu směřují k tomu, že „realita je vytlačována a nakonec

---

¹⁰⁵ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9 s. 233.

¹⁰⁶ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9. s. 214.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 216.

¹⁰⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Blbá nálada v Evropě. *Právo*. 19.6.2004, roč. 14, č. 143, s. 6.

¹⁰⁹ tamtéž

¹¹⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Smysl pravidel *Právo*. 31.3.2003, roč. 13, č. 76, s. 6.

¹¹¹ ZÍDEK, P. Filozof, kterému je šoufl. *Lidové noviny : Příloha Orientace*. 19.1.2008, roč. 21, č. 12, s.5.

¹¹² rozhovor s Václavem Bělohradským, Olomouc, 25.4.2009.

nahrazena multimediálními technologiemi simulace¹¹³, což má na produkci, skladbu a hloubku „skutečného zpravodajství zničující vliv.“¹¹⁴

Výsledkem nabízení nepřeborného množství obrazů a textů, jež se bez kontroly šíří po vysílacích kanálech, a tím rozměňují a lámou celistvé kulturní vzorce, je bastardizace kultury, kdy podle Bělohradského velkého zdroje inspirace a vynálezce pojmu „kulturní průmysl“ Theodora Adorna „duchovní útvary kulturněprůmyslového stříhu již dávno nejsou také zbožím, ale jsou jím především. Tento zbožní charakter ruší ducha, požadavek na pravdivost uměleckých děl, činí z nich nástroje, kterými jsme zbavováni samostatnosti.“¹¹⁵ Kulturou tu Adorno podle Bělohradského myslí zážitek přesahující zkušenost všedního dne, kdy se člověk vytrhne z jeho samozřejmosti.

Konzumismus, který je mechanismy mediálního průmyslu legitimizován, vnímá Bělohradský jako neovladatelný samopohyb, který jedince manipuluje, neboť „je druhem vytržení, lákavého temna, do něhož se člověk hroutí, aby unikl rozpornému světu, který mu ukazuje jeho rozum.“¹¹⁶ Vláda nadnárodních koncernů nad médií je jednou ze součástí systému totálně mobilizované společnosti, jejímž motorem je válka. Ekonomické systémy mají přímou vazbu na soubor vojenských paktů a dohod a legitimnost totálně mobilizované společnosti zajišťuje strategické investování nadnárodních koncernů do médií. Díky nim je pak otřesnost války, jejíž obrazy ze zóny konfliktu reprodukuje, „odsouvána na periferii sdílitelného a zaručují jí tak morální neviditelnost.“¹¹⁷ Ve jménu růstu Růstu tak dochází k normalizaci extremismu našich dnů, které se stávají normou a vytlačují tak obrazy „vyvolávající otřesy.“¹¹⁸ V tomto smyslu je dnes více než jindy „zapotřebí vzdorovat moci oligarchií, které prohlašují své zájmy za materiální základnu společnosti, které se všichni musí přizpůsobit.“¹¹⁹

4.2.5 Antipolitická politika je žádoucí

Zajímavé je pak v konfrontaci s eseji z počátku 90. let číst slova o potřebě „antipolitické politiky, v níž se bojuje o smysl hlasů. Globalizace a ekologická krize přinesly

---

¹¹³ NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury : koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Brno : Host, 2006. 912 s. ISBN 80-7294-170-4. s. 621.

¹¹⁴ FRANKLIN, Bob. *Key concepts in journalism studies*. London : Sage Publications, 2005. 362 s. ISBN 1-7619-4482-6. s. 140.

¹¹⁵ NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury : koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Brno : Host, 2006. 912s. ISBN 80-7294-170-4. s. 621.

¹¹⁶ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9 s. 252.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 51.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 233.

¹¹⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. *Evropská dialektika. Právo*. 21.6.2008, roč. 18, č. 145, s. 6.

potřebu nové antipolitické politiky.“¹²⁰ Bělohradského texty v Právu překročily rámec odborného textu a staly se apelem člověka, kterému je nevolno. Jistě, Bělohradského nevolnost ústí v některých textech do extrémních vyjádření, přirovnání, ale nejde o nic víc, než o reakci na extrémní dobu, kterou Bělohradský reflektuje. A především apeluje, upozorňuje a chce čtenářům otevřít oči, protože „ještě nikdy nebyli lidé tak lhostejní k obrazům svědčícím o vyvratitelnosti jejich světa.“¹²¹

5. Závěr

Chýlíme se ke konci této práce, v níž mají vyplynout dva zásadní poznatky, které jsem si v tezi stanovil. Do jisté míry půjde o velmi nesmělý počín, protože v případě nestálého a živoucího ducha Václava Bělohradského musí všechny pokusy a jakousi systematizaci a zobecnění vyznít jako snaha zjednodušit a banalizovat nesmírnou šíři jeho intelektuálního zázemí.

Prvním cílem bylo zachytit, určit a popsat vývoj formálních rysů Bělohradského žurnalistické tvorby. Žánrové aspekty jeho novinářských počínů jsem v podstatě představoval průběžně během celé práce, ale nyní je osvětlím v jakémsi shrnutí. Texty Václava Bělohradského představují zvláštní syntézu žánrových pravidel a autonomní projev literárních vloh samotného autora. V Mladé frontě DNES se jeho texty vyznačovaly přísnou systematičností a žánrovou čistotou, která v průběhu let a s proměnou jeho myšlení vytrácela. Na půli cesty zůstal v Lidových novinách, kde v kratších textech obstál v požadavcích na komentář, ale přesto ho nezaměnitelným způsobem uchopil jako exkurz do kontextu popisovaného jevu, který začlenil do širších souvislostí a hledisek než je u běžného komentáře zvykem. Delší texty v Lidových novinách pak byli jakýmsi předvojem pro eseje v Právu, kde zcela upustil od jakýchkoliv formálních pravidel. Přes určitou systematičnost textů jejich stavba nebyla zdaleka tak čitelná jako dříve, k otevřeným východiskům se posouval přes mnohé odbočky a odkazy, v nichž se struktura textu rozplývala.

Po stránce jazykové jsou Bělohradského texty nositelem jedinečného slovníku, v němž autor pracuje s vlastními konstrukcemi pojmů a označení. Příznakovost jeho jazyka pak narůstá a je intenzivnější v přímé úměrnosti s naléhavostí a komplikovaností děje, který Bělohradský analyzuje. Kdybychom tedy chtěli Bělohradského texty zařadit do nějakého teoretického rámce, zněl by asi takto: texty Václava Bělohradského stojí na hranici mezi

---

¹²⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Blbá nálada v Evropě. *Právo*. 19.6.2004, roč. 14, č. 143, s. 6.

¹²¹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9 s. 242.

odborným a publicistickým žánrem, v němž jsou veškerá formální pravidla v Bělohradského interpretaci překročena, nikoliv porušena, a jež se na české mediální scéně definovaly jako svébytný a unikátní novinářský útvar.

Druhým požadavkem této práce bylo postihnout vývoj Bělohradského myšlení, tak jako se v posledních dvaceti letech promítalo na stránkách českého tisku. Nutno dodat, že dostat tomuto cíli bylo mnohem náročnějším úkolem než v prvním případě. Proto, abychom si zkusili odpovědět na otázku, jak se vyvíjelo Bělohradského vnímání soudobé společnosti, je třeba uvědomit si několik faktů.

Za prvé, akademické zázemí Bělohradského vychází z filozofie, politologie a sociologie. Tento intelektuální rámec je natolik široký, že na jakkoliv úzce vymezené téma je nazíráno z netušených perspektiv a úhlů pohledu. Za druhé konfrontace Bělohradského ducha s trendy západního myšlení, s nimiž se setkal během emigrace, jakož i během střídavého působení v Česku a Itálii, vyústila ve vyvázání z intelektuálních stereotypů, s nimiž se čeští komentátoři potýkají. Za třetí, Václav Bělohradský na rozdíl od mnohých oponentů vlivem každodenní zkušenosti prošel určitým politickým vývojem, který se nutně v jeho textech odrazil.

Předcházející řádky mají společného jmenovatele a tím je skutečnost, že posun Bělohradského názorů není nic než hledáním opravováním sebe sama, vlastních i cizích teoretických zásad. Prudký vývoj, jímž prochází naše společnost, se logicky podepsal ve vývoji Bělohradského politického ukotvení a příslušnosti. Své postoje nemění nesystémově, ale redefinuje je podle zásady, jaké uplatnění našly teoretické koncepty různých sociálních věd v běžném společenském provozu. V návaznosti formuluje nové teze, které na základě nově nabyté zkušenosti aktualizuje a posouvá ty předchozí. Bělohradský v tomto smyslu čelí neustálé kritice pro extrémní postoje, ale zde si je třeba znovu připomenout, že jde pouze o odraz v mnoha směrech extrémní doby, v níž žijeme. Bělohradského myšlení má výjimečnou schopnost reakce, jež se opírá o pevné pilíře odbornosti a erudice, na „tekutost“ dnešní doby.

Resumé

Publicistická tvorba Václava Bělohradského prošla po formálně i obsahově pozoruhodným vývojem. Bělohradský se od klasického komentáře přes pokusy o esej posunul k definování svébytného novinářského útvaru, který má původ ve svérázné interpretaci esejistických zásad. Výběr témat v Bělohradského publicistice odráží prudký vývoj společnosti. V návaznosti na střet vlastních teoretických východisek se společenskou praxí prodělal Bělohradský zásadní politický posun, který vyústil v důkladnou sebereflexi svých zásad a postojů.

Summary

Václav Bělohradský's publicistic has greatly progressed formally and thematically as well. Bělohradský began writing editorials and thorough trying making essays he has created his own journalistic style based on specific interpretation of essayistic principles.

The selection of themes was determined by rapid progression of society. Due to the confrontation of his doctrines with the reality he made fundamental political change which has led into great self-reflection of his attitudes.

Prameny

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha : Československý spisovatel, 1992. 143 s. ISBN 80-202-0368-0.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti : Eseje z pozdější doby*. Praha : SLON, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9.

Lidové noviny. 1991, roč. 4, č. 46.

Lidové noviny. 1993, roč. 6, č. 127, 131, 140, 151, 183, 186, 195, 199, 300.

Lidové noviny. 1994, roč. 7, č. 227, 231, 260.

Lidové noviny. 1995, roč. 8, č. 38, 115, 138, 147, 182, 208, 273, 286.

Lidové noviny. 1996, roč. 9, č. 79, 151, 171, 174, 192, 193, 259, 269, 275.

Lidové noviny. 1997, roč. 10, č. 1, 2, 4, 26, 28, 31, 49, 79, 80, 94.

Lidové noviny. 1999, roč. 12, č. 4, 84, 209, 235.

Lidové noviny. 2000, roč. 13, č. 87.

Lidové noviny. 2001, roč. 14, č. 2, 86.

Lidové noviny. 2002, roč. 15, č. 3.

Lidové noviny. 2000, roč. 13, č. 87.

Lidové noviny. 2002, roč. 15, č. 3.

Lidové noviny. 2004, roč. 17, č. 222.

Právo : Příloha Salon. 1999, roč. 9, č. 77.

Právo : Příloha Salon. 2000, roč. 10, č. 215, 272.

Právo. 2001, roč. 11, č. 301.

Právo : Příloha Salon. 2001, roč. 11, č. 231.

Právo : Příloha Salon. 2002, roč. 12, č. 161, 289.

Právo. 2003, roč. 13, č. 76.

Právo. 2004, roč. 14, č. 22, 143.

Právo. 2005, roč. 15, č. 89.

Právo : Příloha Salon. 2005, roč. 15, č. 187.

Právo. 2008, roč. 18, č. 145

Právo : Příloha Salon. 2008, roč. 18, č. 250,

Právo : Příloha Salon. 2009, roč. 19, č. 6.

Použitá literatura

FRANKLIN, Bob. *Key concepts in journalism studies.* London : Sage Publications, 2005. 362 s. ISBN 1-7619-4482-6.

HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti.* Praha : FILOSOFIA, 2000. 424 s. ISBN 80-7007-134-6.

MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím.* Praha : Odeon, 1991. 348 s. ISBN 80-207-0296-2.

MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů.* Praha/Litomyšl : Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.

NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury : koncepce, osobnosti, základní pojmy.* Brno : Host, 2006. 912s. ISBN 80-7294-170-4.

OSVALDOVÁ, B., HALADA, J. a kol. *Praktická encyklopedie a žurnalistiky.* Praha : Libri, 2004. 240 s. ISBN 80-7277-108-6.

OSVALDOVÁ, B., KOPÁČ, R. *Pokusy a dobrodružství : poznámky k eseji.* Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008. 144 s. ISBN 978-80-246-1498-4.

RUSS-MOHL, S., BAKIČOVÁ, H. *Žurnalistika : komplexní průvodce praktickou žurnalistikou.* Praha : Grada, 2005. 316 s. ISBN 80-247-0158-8.

Seznam příloh

Příloha č. 1: rozhovor s Václavem Bělohradským

Příloha č. 2: stručný životopis Václava Bělohradského a bibliografie

Přílohy

Příloha č. 1: rozhovor s Václavem Bělohradským

Velkým motivem vaší první porevoluční sbírky Kapitalismus a občanské ctnosti, kterou jsem shodou okolností od vás četl jako první, jsou skrupule. Skrupule jako něco, co nám brání stát se všehoschopnými. Jak je to s člověkem a jeho skrupulemi dnes? Vnímá je ještě?

Ten pojem skrupule musíte zařadit do kontextu, ve kterém se vyskytuje původně. A to je v knize Přirozený svět jako politický problém, kde se jedna kapitola jmenuje Útěk z pytydepe, což byla reflexe mé generace. Ta byla napadena jazykem té absolutní vnějšnosti, historické nutnosti, dějinné role marxismu a exaltace dějin. My jsme proti tomu postavili pojem paměti – vztahů a mezisvětů, v kterých přežívá ona perlička na dně, jak tomu říkal Hrabal. A ty skrupule patří do této souvislosti.

Dějiny na vás řvou: uskutečni, realizuj, zastřel, zabij, udělej! a ty skrupule to brzdí. Stejný motiv najdete v Solženicynovi a jeho Soustroví gulag. V prvním díle analyzuje pojem svědomí a rozlišuje mezi zlem, které můžeme pochopit ve svém srdci. Třeba Shakespeareovi hrdinové – žárlivost, touha po moci. My sami jsme někdy cítili žárlivost nebo touhu po moci, takovému zlu ale rozumím ve své srdci. To ale ještě není tak nebezpečné. Nebezpečné je zlo ideologické, anonymní, velmi blízké té Arendtové ideji banálního zla.

Já tam dokonce říkám, že jedině, v co musíme důvěřovat, jsou právě skrupule. Všechny naše soudy jsou lživé, jenom ty předsudky jsou pravdivé. Skrupule jsou druh předsudků. V dnešní době se naše soudy odvolávají na instance, jako jsou dějiny nebo pokrok. Soudy jsou lživé právě proto, že jsou nutné a vše co je nutné, je lživé, jak psal Kafka. Ty skrupule zůstanou jako osamělé a zbylé předsudky. Je třeba být na jejich straně.

Ale v době růstu Růstu, kdy musíme produkovat a konzumovat stále více, je určitě těžší být na straně skrupulí, že?

Obrovské investice jdou do potlačování skrupulí, do oblbování lidí, do bavičského průmyslu, do berlusconizace světa. To je to, co nazval Adorno kulturní průmysl. To je dnes především umlčování skrupulí, ale ony se vždycky znovu probouzejí. Tak například dokument Klusáka a Remundy Český sen je jakási praktikovaná skrupule. Když člověk pochopí jejich styl, tak

pochopí i fungování systému. Všimněte si kumštýřských skupin jako Pode Bal, Guar Guma, Ztohoven. Ty všechny problém skrupulí nějak tematizují.

Četl jsem v Lidových novinách, že nějaká skupina židovských aktivistů rozehnala výstavu, kde měli nacističtí vojáci místo hákového kříže Davidovu hvězdu. Davidova hvězda představuje dnes také jakousi skrupuli. Autor výstavy je ostatně Žid a hrůzu vidí v tom, že vlastně symbol zla 20. století, ta oběť obětí jak se holocaustu říká, se stal dnes náboženským pojmem. On tou výstavou říká, že dědicové té oběti se sami chovají tak, jako se chovali ti, co je chtěli vyhladit. To je myšlenka té výstavy.

Například Maurizio Catellan, jeden z největších současných umělců žijící v New Yorku, vytvořil sošku klečícího Hitlera, který se s výrazem pokání modlí. To má mnoho významů. Co nás hned napadne je, že je to marné, protože Hitlerovi nikdo nemůže odpustit. Ale je v tom ještě hlubší vrstva významů, které popisují, jak dnes Hitlera vnímáme. Hitler funguje tak, že my se mu nepodobáme, protože nejsme tak zlí jako on. Proto jsme spokojeni. Ačkoliv Bushova koncepce obrany zájmů USA nebyla zas tak odlišná. Například scény z Abu Ghraib se jistě podobaly scénám z Pankráce ve 40. letech. Hitler je dnes univerzální výmluva 20. století.

V prosinci jsem byl v Guatemale. Navštívil jsem tam různá místa, kde jsem viděl všelijaké popisy způsobů, kterým Španělé v 16. století pálili mayské svitky, potlačovali je, ničili jejich kulturu a vraždili. Jistým způsobem znamená Hitler tohle všechno. Potlačování skrupulí pomocí toho, že jako zlo vymezíme něco, jako je Hitler, a ostatní zla jako by nebyla, je nebezpečné. Zavřeli jsme bývalého šéfa Ku-Klux-Klanu, to jsme dobrý, chtělo by se říci. Ale zajímá nás, jak se chováme v Afghánistánu? Tam už se po našich skrupulích nikdo neptá. Skrupule se tedy nejen potlačují obrovským bavičským průmyslem, ale také způsobem, kterým se interpretuje zlo v našem století. Jako by jediné zlo byl holocaust.

Ještě jednou se vrátím ke Kapitalismu a občanským ctnostem. Ten název jste tehdy nezvolil náhodně, protože kapitalismus jste považoval za jednu ze ctností. Je kapitalismus v dnešní globální podobě, kdy potlačuje skrupule, ještě ctností?

Čekal jsem tuhle otázku. Největším zlem před triumfem kapitalismu, jak to popsal Albert Hirschman ve své knize Vášně a zájmy, byly občanské neboli náboženské války. Otázkou tedy bylo, jak podřídit nějaké kontrole náboženské vášně, které člověka zaslepovaly. A otcové kapitalistického kréda se domnívají, že jediná vášně, která nezaslepuje a naopak otvírá oči, je

vášeň zisku. Já si spočítám, že se mi válka nevyplatí. Tato vášeň po zisku nám otvírá oči a je schopna kontrolovat ty oslepující vášně.

Toto byla první ctnost, v které vznikl kapitalismus. Že je třeba tento problém přenést na půdu racionálního kompromisu - lépe než sedět sám na hromadě trosků je lepší sedět ve dvou na hromadě peněz. Kapitalismus má ctnosti, jsou to ctnosti občanské, jako je důvěra či smysl pro užitek. Kapitalismus je jedinou vášní, která nás probouzí.

To bylo tehdy. Není to dnes spíše tak, že touha po zisku nás dnes zaslepuje a my nevnímáme nic jiného?

Dnes se kapitalismus pohybuje v technologickém prostředí, které je zásadně jiné než prostředí, v kterém vznikl. Je zásadně jiné v tom smyslu, že dopad našeho jednání už nemá žádné meze. Například výroba aut v Evropě ovlivňuje celý svět. Kapitalismus v globální podobě jako ho známe v současnosti, nemá žádné ctnosti.

Je třeba použít jiné kategorie, kterou je například přístup k veřejnému statku.

V případě statků jako voda či obloha je třeba jiných ctností než tržních. Jsou to ctnosti, o kterých například hovořil profesor Höschl, když přednášel o vzniku jazyka. Jazyk vzniká z potřeby kooperace. Proto se musíme vrátit k původní ideji řeči a jazyka, tedy potřebě kooperace, spolupráce, solidarity a přístupu k veřejným zdrojům.

Je v současnosti po těchto ctnostech vlastně poptávka? Dokážeme si je zase osvojit?

Individualismus a vše, co se k němu pojí, například spotřeba, je strašně archaický pojem na této planetě. Například individuální doprava, kdy lidé jezdí autem po městě a zamořují ho, je napůl zločin...

Vy jste přeci léta z Terstu do Prahy jezdil autem...

Já už auto nepoužívám, pouze k přejezdu mezi Gorizii a Terstem, protože na této trase nejezdí vlaky. Ale už přestávám. Víte, to je taková mystifikace ve stylu „my vám zrušíme vlak a obviníme vás, že používáte auto.“ To je typické. Žádný člověk by nejezdil z Terstu do Prahy autem, kdyby se tam dalo jezdit vlakem. Pracoval bych na počítači, díval se na filmy a kvalita života by byla mnohem vyšší. Ale systém je takový, že doprava na železnici je podfinancovaná.

Veřejná doprava by měla být zadarmo a nesmí být podfinancovaná. Například krize automobilového průmyslu byla obrovská šance k předefinování pojmu dopravy. Jistým způsobem se o to Obama i snaží, když nutí koncerny k výrobě hybridních aut. Ale je to nedostatečné. Automobil je archaický výrobek a v tomto světě pro něj není místo.

Jaká je k automobilu tedy alternativa? Veřejná doprava, jak jste naznačoval?

Ano, veřejná doprava nejrůznějšího typu. Náš problém je užívání automobilu na dlouhé distance, jako jsou dálnice a eventuálně ve městech. Co se týče venkova, tak jestliže od jednoho pole k druhému jezdí zemědělec třeba napůl terénním autem, tak to není problém.

Můžeme si to představit takhle – existují metropole, kolem kterých jsou ostrůvky, kterým se říká venkov. Ty se propojí pomocí sítí, kde se dají používat auta nějakého typu. To už se potom bavíme o moderní interpretaci pojmu auto.

Když omezíte používání automobilu tam, kde je jeho alternativa ekonomicky výhodná, bude to užitečné. Protože používání automobilu je ekonomicky nevýhodné, dnes se používá úplně z jiných důvodů – psychologických či mystifikačních. Je to určitá manipulace, v níž lidé žijí, protože auto je především status, symbol a znamená mnoho jiných věcí. Auto se musí vrátit tam, kde je užitečné, tedy do místních sítí. V tu chvíli to bude obrovské vítězství a ten výrobek přestane být archaický.

Jak se toho dá v dnešní době dosáhnout?

To souvisí s decentralizací systému a autonomností těch oblastí. Samozřejmě to musí být všechno spojené s reálnou decentralizací. Ti lidé tvoří nové reálné komunity, které samy rozhodují, jakou novou síť budovat a v jakých kontextech. Tomu se říká subsidiarita, ale v dnešní době to funguje jen napůl.

Ruku v ruce s tím musí jít decentralizace, ale otázkou je, jak bude vypadat. Ačkoliv dneska je Evropa velmi regionalizovaná, kdy vznikají euroregiony. Ty už se ale organizují jinak.

Lokální sítě se propojí auty a jak to bude fungovat mezi centrem a periferií?

Mezi městem a venkovem bude fungovat vlak. Vy máte starost o lidi, kteří žijí na venkově, kteří si nemůžou zajistit mobilitu jinak než autem. Tak když to omezíme na ně a ta auta budou

mít určité parametry a budou pro ně výhodné, tak jsme zvítězili. V lokálních sítích není problém, ve městech a na dálnicích je problém.

To jsme trochu odbočili. Kdybych Vás požádal, abyste žánrově charakterizoval své texty, jaká by byla odpověď?

To je velká otázka. Možná jste si všiml, že se mé texty se skládají ze tří celků. Jeden je pokus o systematický text. Mám na mysli třeba Krizi eschatologie neosobnosti, ale je vidět, že tento žánr mi nesedí. Cítím se vnitřně mnohem blíže k pragmatickým filozofům, kteří pracovali s komentářem světa, v němž rozvíjeli ideu systému.

Druhý žánr je esej. O něj se opravdu jistým způsobem pokouším a snažím se ho definovat. V úvodu sbírky Společnost nevolnosti hovořím o tom, co považuji za esej. Za esej považuji rozvrácení pojmu pomocí toho, že popíšeme jeho různé aspekty. Zde cituju rétorickou figuru Dencia, kdy uchopím nějaký pojem, popíšu jeho jednotlivé momenty a tím ho rozvrácím. Toto, myslím, je podstata eseje.

Nedostižný příklad je Montaigne, ale jeho esej funguje jinak. Montaignův esej byl jakýmsi sekularizačním nástrojem. Jde tam o přeorientování hlediska filozofa ve smyslu situovat ho do naší smrtelné existence. V tom je jeho velikost. On situoval své úvahy do našich těl tím, že popisuje stáří apod. Montaigne to současně interpretuje tak, že to tvoří základ empatie, schopnosti vcit'ovat se do druhých a rozumět jim. Je to motiv, který najdete i u Tocquevillea, který popisuje americkou demokratickou civilizaci, kde hovoří o schopnosti představit si druhého na mém místě. Toto je Montaignův esej.

U mě je to tedy pokus o rozvrat pojmu pomocí vyjmenování jeho komponent. Snažím se osvobodit to, čeho ho pojem pojmem. Když budu uvažovat například o svrchovanosti, která dnes v první řadě spočívá ve schopnosti vést atomovou válku, tak ji rozložím do popisu nukleární války. Popíšeme, jak hoří těla, jak lidé ztrácí kůži a tím ten pojem rozvrátíme.

Společnost nevolnosti vyjde v druhém vydání, které jsem doplnil. Opravil jsem tam spousty chyb, zobecnil jsem tam některé věci a doplnil ty, které lidi neznali. Druhé vydání pak začíná jiným úvodem. V něm vyprávím o tom, co mě nejvíc zaujalo a co pro mě byla největší zkušenost s prvním vydáním.

Zaujal mě život té knihy v blogosféře. Autonomie, svoboda blogosféry a zároveň její nezávislost na oficiálních žánrech jako je recenze, na mě udělaly dojem. Proč to říkám? Protože ten esej, jak já ho pojímám, má svého přirozeného protihráče v blogosféře.

Blogosféra představuje druh neautoritářské konverzace, do které může vstoupit kdokoliv, kde není nic filtrováno ani ovlivněno vydavatelskou strategií. Každý je tam sám ze sebe.

Do druhého vydání jsem přidal pár mot. Jedním z nich je slovo ubuntu, což je jedna z verzí operačního systému Linux. To slovo je odvozené z jazyku Zulu a smysl má tento: jsem tím, čím jsem, díky tomu, čím jsme všichni. Moje identita je výsledkem toho, jak jsme všichni. Blogosféra je něco podobného, Tam vidíte, jak jsme všichni, protože tam neexistuje cenzura. Proto je přirozený společník mého eseje blogosféra.

K Právu jsem se ještě chtěl dostat. Po Mladé frontě jste začal spolupracovat s Lidovými novinami...

K Lidovým novinám bych vám rád něco řekl. Je třeba říct, že to mělo málo co společného s něčím, co bych nazval volná tvorba. V Lidových novinách jsem zcela záměrně fungoval strategicky. Snil jsem o tom, že bych přispěl k tomu, že by se definovala sféra veřejného mínění podle dvou základních pólů. Ačkoliv jsem měl dobré vztahy s určitou částí levice, tak v Lidových novinách jsem se snažil popsat esenci liberálního postoje. Liberální postoj je přitom stejně legitimní jako ten sociálně-demokratický.

Jenomže po sarajevském atentátu se ODS propadla do tmy. Už nebyla žádným liberálním modelem. Sociální demokracie zase pomocí opoziční smlouvy dala najevo, že se nechce profilovat ideologicky, ale pragmaticky, čili sdílet moc. V tu chvíli jsem pochopil, že moje snaha je zbytečná a přestalo mě to zajímat.

Takže ve vašem pokusu jste příliš neuspěl, že?

Absolutně ne. Neuspěl jsem proto, že v této zemi je distance mezi politickou identitou a kulturní identitou tradičně příliš velká. Na začátku mě hned začali klasifikovat jako ódéasáka, což nebyla vůbec pravda. Ačkoliv s Zielencem či Klausem jsem měl přátelské vztahy a navzájem jsme se respektovali. Klaus byl velmi příjemný a vzdělaný člověk, on se změnil až v roce 1997.

Já tedy považoval za nutné legitimizovat v systému onen liberální proud, k němuž jsem se hlásil. Ale distance mezi politikou a kulturou je z historických důvodů nepřekonatelná. Kultura šla vždy proti politické moci a politická moc je zase ke kultuře zvláštním způsobem lhostejná. Je v tom určitá tragédie.

Například Ferdinand Peroutka byl špatný novinář, ale statečný člověk. V zásadě nikdy ničemu neporozuměl a jeho názory nebyly relevantní. Vzpomněl bych jeho sbírku Tak či tak. To je soubor jeho článků od roku 1946 do roku 1948. Tam uvidíte, jak tragicky nepochopil svou dobu a to, co se bude dít. Název té sbírky je současně i filozofický – tak či tak – vychází totiž z ideje, že komunismus je nevyhnutelný. Peroutka ve svých článcích zvažuje dvě možnosti, jak dospět ke komunismu. Za prvé se dá budovat jako v Rusku, což je neporazitelná země, která disponuje obrovskými zdroji přírodních a lidských zdrojů. Nebo se o to v Evropě, kde je člověk zdroj nedostatkový, proto si nemůžeme dovolit to co v Rusku, pokusíme po svém.

Ale Peroutka byl přeci jeden z mála tehdejších intelektuálů, který nepropadl nadšení z komunismu a varoval před ním.

Ale pozor, v tom vycházel pouze ze své osobní zkušenosti. On se mýlil v tom, že socialismus je nutný. Věřil v to, že jako jsme ovládli síly přírody, ovládneme i síly ekonomie. A že se nakonec dočkáme státní ekonomie, v které budou fungovat demokratické principy. Ale jak to bylo tou dobou v Evropě? Po druhé světové válce se všude prosadila tržní ekonomie.

Peroutka samozřejmě znal komunisty a předvídal, že dojde k nějaké tragédii. Ale to nebyla žádná analýza doby. On jen znal Gottwalda a ostatní a věděl, čeho jsou schopní. Nebo mohl potkat v koncentračním táboře komunisty, kde poznal jejich způsob solidarity, který uplatňovali jen mezi sebou. To ho třeba varovalo před tím, co by mohlo následovat. Mimochodem, zajímavé texty o chování komunistů v koncentračních táborech vydal třeba Proglas.

Proto se u Peroutky musí rozlišit mezi jeho nedůvěrou k lidem, protože je znal, a jeho analýzou doby, které nebyl schopný.

Dalším příkladem Peroutkovy neschopnosti reflektovat dobu je Demokratický manifest. Ta kniha je absolutní hloupost. Také neměla žádný ohlas a sám Peroutka to považoval za svou osobní porážku. Existují různé doklady, jak na její přijetí reagoval.

Srovnejte si to s knihou, který vyšla ve stejné době a naopak vzbudila obrovský ohlas - Původ totalitarismu od Hannah Arendtové. Já netvrdím, že tyto dvě hlavy se dají srovnávat. Peroutka ale mohl alespoň vidět to co ona, i když by to pochopitelně nebyl schopný napsat, protože nebyl filozof. Ale tu banalitu zla a její technologickou roli mohl alespoň vidět. Peroutka nikdy neporozuměl totalitarismu a jeho původu.

Vraťme se k vašim textům...

Ano, pravda. Tím třetím celkem, o kterém jsem mluvil na začátku, jsou texty z Mladé fronty. Nazval bych je filozofickým komentářem. Cílem bylo na několika stránkách dospět k nějaké filozofické definici. To je model, kdy článek má nějakou myšlenku - jedna, dvě, tři, čtyři - nebo něco musí klasifikovat. O tom jsem se snažil v Mladé frontě. Ale článek je žánr, který bych už dneska neuměl.

Proč?

Komplikovanost jevů je dnes taková, že potřebuji velký prostor na to, abych je vysvětlil. Proto mi vyhovuje Salon v deníku Právo, kde mám osm stránek. V krátkých textech už bych to nedokázal, to bych mohl udělat nanejvýš nějaký žert.

Například existuje pojem bad bank, jako že se do špatné banky uklidí všechny špinavé a nekryté peníze. To bych třeba mohl aplikovat na politiku, kdy bych napsal, že každá strana by si měla udělat svou odnož a tam odložit své neschopné členy. Jako je třeba strana Libertas, tam bych odsunul všechny hlupáky z ODS.

To bych tedy mohl napsat na třech stránkách, ale byl by to jenom žert, k žádnému pojmu už bych se nedopracoval. Tak prudce totiž narostla komplikovanost doby. Abych z toho něco opravdu dostal, musel bych být něco jako Chesterton, tedy opravdu literát.

Kdybich se měl ohlédnout za vaší tvorbou ve zmíněných denících, řekl bych asi toto: v Mladé frontě jste definoval základní principy demokracie a liberalismu, v Lidových novinách jste komentoval jejich užívání v praxi a v Právu jste se vůči soudobému vývoji silně vymezil, kdy se vám udělalo, jak sám říkáte, „šoufl“. Říkám to správně?

Říkáte to naprosto přesně. Teď si to shrňme ještě jinak. Já nekritizuji ODS ani Klause za způsob privatizace. Ten proces byl bezprecedentní, nikde na světě se stoprocentní státní ekonomika nepřevedla do téměř stoprocentně privátní. Na takové cestě budou vždy nepředvídané důsledky. Představte si, že by se to dělalo opačně, že by si to nejdříve svěřilo manažerům. Ti by to nejdříve sanovali a pak by to prodávali. Samozřejmě, že by také docházelo ke korupci, politickým tlakům atd., ale nějak se začít musí.

Otázka začátku pro mě není velká otázka. Ale po několika letech je třeba pojmenovat chybu chybou a musí dojít k nějaké sebereflexi. Ta měla vypadat tak, že připustíme nějaké

nezamýšlené důsledky. Řekli bychom, že to byla jedinečná historická situace a my jsme šli touto cestou. A ta cesta má tyto bludy a slepé uličky.

Já jsem třeba netušil, jak dopadne kuponová privatizace. Ale stalo se, a tak se mělo říct: zkusili jsme to, dopadlo to špatně a teď o tom napíšeme. Jenže přišel sarajevský atentát a konec vlády. Lux to tehdy jasně zformuloval. Řekl: nemáme se za co stydět, ale chybu je třeba nazvat chybou. Myslel jsem, že Klaus to udělá taky. Navštívil jsem ho, mluvili jsme o tom a měl jsem dojem, že to udělá. Pak se situace změnila. On najednou řekl, že byli napadení a zcela se změnil. Od té doby jsme přestali být přátelé a přestali jsme se stýkat. On se vydal cestou, na které si nepřipouštěl chyby.

Své partnery tehdy vyměnil za své obdivovatele, což je typický fenomén kultu osobnosti. Tím skončila moje blízkost k nějaké politické síle, která se odvolává na liberalismus. Tenkrát to přestalo být liberální.

Něco podobného říká i Tomáš Ježek. To je úžasný člověk, který je morálně pevný. On to viděl stejně. Kolem roku 1996 prohlásil, že je potřeba zareagovat na chyby, které se staly. Ale žádná reakce nebyla, místo toho se šlo rovnou do sebeoslavy. Jako kdyby kritika byla akt nepřátelství a ne akt kooperace. Když mě někdo kritizuje, tak mi nabízí spolupráci. Když vás však definují jako nepřítele, tak skončil liberalismus.

Liberalismus se dá omezit na jednu jedinou zásadu. Ta nejdůležitější, kterou nelze nijak měnit a kterou nelze nijak opustit je ta, že ta nejefektivnější informace jsou vlastní chyby, které nesmíme nikdy promarnit. Vždy jsem hájil absolutní svobodu slova a tak dále. Protože informace, kterou získávám z nezamýšlených důsledků svých činů, to je liberalismus.

Někde jste se nechal slyšet, že Lidové noviny nebo Mladá fronta, delegitimizují levici...

To jsou nejstrašnější noviny u nás. Abychom si to ujasnili, oni delegitimizují levici, jako je Obama. To, co píšou pánové Marjanovič nebo Buchert, to je prostě zločin. Však se podívejte na ty titulky: Velkohubé sliby naivního Obamy a podobně.

Například Adam Drda v roce 2007 napsal do Kavárny, že časopis Nový prostor, který miluju a často čtu, je příliš levicový. A za dva měsíce se změnila redakce.

Mladá fronta se zcela identifikovala s kauzou radar, její oficiální teze je, že nemáme žádnou krizi atd. Lidové noviny si ještě zachovávají jakousi dimenzi, která vychází z minulosti. Ale Mladá fronta se vyhraňuje programově. Mám z Mladé fronty vypsáné neuvěřitelné věty, které jsem si archivoval. Roman Joch tam kdysi radil střílet do demonstrantů, Daniel Drápal dokonce psal, že jediná demokracie je ta naše evropská.

Jak může někdo takto mluvit, když máme za sebou nějaké dějiny?! Holocaust neudělali Arabové, ale Němci. Vyhlazení indiánů je zase americký problém. Španělé zas mají svou Střední Ameriku. Takhle mluvit je archaické a mimo kontext naší doby. Mladá fronta představuje zakomplexovanost českého národa v nejvyšší míře. Jejich rétorika, že si musíme dávat pozor na Rusy, že se Mnichov nesmí opakovat atd. je směšná.

Jan Tesař napsal knihu s názvem Evropský komplex, která pojednává o Mnichovu a ukazuje celou tu faleš, o které mluvím. Že prý jsme byli na válku připraveni. Kde? Ještě v roce 1937 jsme prodávali zbraně do zahraničí a česká armáda byla totálně podzbrojena. Pak jsme prý měli pevnosti. A k čemu by nám byly, kdyby se útok vedl z Rakouska? Navíc tu žili 3 miliony Němců, kteří by vyvolali občanskou válku, a postoj Slovenska přitom nebyl vůbec jasný. My jsme ten stát zkrátka neměli dobudovaný.

Po druhé světové válce jsme měli obrovskou šanci udržet demokracii, dokonce bych řekl největší v dějinách. Američané od nás odešli a odešli od nás i Sověti. Existovala možnost udržet neutrální status jako Finsko či Rakousko. Stačilo jen nezvolit si komunistickou stranu.

Stalin přeci systémově budoval ve východní Evropě síť satelitů a Československo bylo dlouhodobě v jeho sféře zájmu. Myslíte, že by připustil, aby Československo nešlo v linii politiky Sovětského svazu?

Ale to byli přeci čeští komunisté, kdo udělali puč a ne Stalin. Naši komunisté se jen vymlouvali, že za to mohl Sovětský svaz. Českoslovenští komunisté místo aby se radovali, že mohou budovat demokracii a možnost tu byla, tak udělali puč.

Vina leží na KSČ a chování našeho národa, který se nezbavil mnichovského komplexu, a tak se obrátil na Sovětský svaz s vírou, že nás bude chránit.

Co nás zradilo, byla hloupá československá politika, nic víc. A to si nechceme připustit. Je to stejné jako s rokem 1968, kdy mluvíme o další zradě. Proto tvrdím, že postavit zahraniční politiku na tom, že budeme varovat Evropu před Ruskem, je směšné.

Zeptal bych se vás, jestli to s českou levicí není spíše tak, že se delegitimizuje sama?

Dejte mi jeden příklad.

Vystupování pánů Ratha a Paroubka, jejich rétorika, dle mého to je něco nežádoucího a možná nebezpečného.

Nepřijdou mi nebezpeční víc než Bém, Čunek nebo Topolánek. Paroubek zrovna není podle mých představ, ale nevidím na něm žádné nebezpečí. Co například Rath udělal tak nebezpečného, že by to na to neměl právo?

Například zrušení poplatků. Pokud tím neporušuje zákon, tak ho minimálně obchází.

To je něco jiného. To je spor o legitimitu zákona. Nemyslím, že to poškozují demokracii.

Podle vás neobchází zákon?

Připouštím, že u zákonů, které se týkají sociální péče, může dojít ke sporu o jejich legitimitu. Nelze obcházet zákon, když se tím někdo poškodí, ale to se v případě Ratha nestalo. Jeho rozhodnutí, že bude platit poplatky za lidi, je výrazem určité občanské neposlušnosti. Ten zákon je navíc skutečně špatně napsaný a ve své podstatě zaměřený proti penzistům. Navíc je na něm patrná ta tradice ODS a její myšlenky totální privatizace.

Například to, že opozice shodila vládu, nepovažují za příliš legitimní. Vláda vystupovala během toho předsednictví strašně, nikdo jí nemohl víc poškodit než ona sama. To byly neuvěřitelné výroky, které jsme slyšeli. A chování vůči Německu a Francii bylo hrozné. Pak to naše neustálé zdůrazňování protiruské politiky, jako kdybychom měli s Ruskem zvláštní historickou zkušenost, kterou Poláci nebo Maďaři nemají. Oni se přitom chovají mnohem rozumněji.

Navíc jako země jsme nečitelní. Když Dánsko nastoupí do čela předsednictví, tak je každému jasné, o jakou jde zemi a co bude hájit. Na prvním místě budou mít sociální politiku, solidaritu, pak velké investice do vzdělání, podporu mezinárodní rovnováhy, multilateralismus atd. Když nastoupí Dánsko, přesně toto bude hájit.

Co hájí v Evropě Česká republika?

Ve chvíli, kdy jsme nastoupili do vedení EU, bych například řekl: jako národ jsme téměř zanikli, ale díky zvláštní roli kultury došlo k jeho obrození. Od roku 1968 až současnosti slyšíme a neustále se zdůrazňuje, že Češi jsou kulturní národ a že pro nás kultura hraje

nějakou zvláštní roli. Tak bych čekal, že budeme hájit kulturní politiku a s ní naši evropskou identitu.

Od Masaryka existuje idea soudržnosti, kdy stát je něco jiného než národní menšiny, které má naopak začleňovat. Proto bych čekal, že vystoupíme proti samostatnosti Kosova. Myslel jsem, že ve jménu mnichovské zkušenosti budeme hájit celistvost státu. Přitom jsme to udělali přesně naopak a umožnili jsme mafii, aby tam převzala vládu.

Ještě navážu na Masaryka. Ve světové revoluci psal, že náš stát bude sociálním státem...

Co je to sociální stát? Každý o tom mluví, ale každý o tom má jiné představy. Ten pojem je dle mého vyprázdněný. Co myslíte vy?

Je a není. Na příkladu Finska je zřejmé, že sociální stát může fungovat. Trh charakterizují obrovské změny. Ale lidé neunesou všechny změny, existuje určitá míra změn, na níž už lidé nepřivyknou. Takže všechny změny, kterými globální trh prochází, musí kompenzovat stát. Například když někdo ztratí práci, ale současně má tři děti a hypotéku, tak by mu měl stát umožnit rekvalifikaci. A pokud za vámi stát stojí, tak ze změn nemáte strach a jste ochotný je přijímat.

V zemích jako je Itálie, kde stát prakticky nefunguje, budou lidé téměř až násilím hájit svou práci, o kterou se bojí. To není náhoda, že Finsko je nejefektivnější stát v Evropě. Finsko totiž našlo určitou rovnováhu ve schopnosti kompenzovat nejistoty trhu pomocí státu.

Zkusme se vrátit k České republice a Evropské unii...

Tak. Dále tu máme heslo Evropa bez bariér. Očekával bych, že jde o heslo solidarity, ale je to přesně naopak. Oni hlásají ještě více trhu a to v době, kdy se hroubí banky. To je svým způsobem směšné. Jacques Rupnik mi nedávno říkal, jak na něj působí, když vystoupí v Praze z letadla a otevře si náš tisk a v něm čte o naivním Mesiáši Obamovi.

Dám vám jeden příklad. Mirek Topolánek řekl někdy v roce 2004, že jeho programem je noc dlouhých nožů. Kdekoliv jinde v Evropě by skončil, ale tady se mu to odpustilo. Teď Rath řekl to, co si myslí každý evropský politik: že Hitler také dělal politiku pomocí státních investic. Když se podíváte na Rathův web, tak uvidíte, jak Kalenská zkreslila celý rozhovor. On přitom výrok o Hitlerovi pronesl v nějakém kontextu, který je úplně jiný, než vyšlo v rozhovoru. Za titulní stránku Reflexu, které posloužil jako vzor onen rozhovor s Kalenskou, by šel jinde vydavatel do vězení. Případně by Rathovi musel vyplatit odškodné v milionech.

Tady došlo k jasnému zkreslení toho, co Rath doopravdy řekl. On řekl, že je nebezpečné dělat politiku státních investic, jako dělal například Hitler, a že dnes je řada politiků v tomto pokušení.

Já bych položil jasnou otázku Syndikátu novinářů, jestli se takto smí novinář chovat. To je přece jasné a účelové delegitimizování Ratha. Na jedné straně řekl Topolánek opravdovou bestialitu a navíc se později ukázalo, že on ani nevěděl, co byla ta Noc dlouhých nožů. Ale už tak je nepochopitelné, že to mohl říct. A viděl jste snad nějakou obálku Reflexu s jeho tváří? Takže pokud se tisk bude chovat takto, tak tu nebude žádná demokracie, protože se neustále delegitimizuje druhá alternativa. Takto tu bude pouze vláda jedné strany s přeběhlíky.

Byl jsem první, kdo v roce 1996 prohlásil, že východiskem z nastalé politické situace je co nejrychlejší změna vlády. Chtěl jsem, aby nastoupila sociální demokracie a ukázala, co umí. Je přeci demokracie, tak jí užívejme a měňme vlády. A nebudujme vlády pomocí přeběhlíků.

Víte, moderní politická moc má tři velké rysy. Prvním je stanovení pravidel hry. Je to situace, kde moc chce ustavit pro svůj výkon určité hranice a ne vládnout. Následný výkon moci podle těch pravidel je vláda. Ale vláda pomocí vlastní vůle a intervence je populismus.

Druhým rysem je veřejný prostor. Ve veřejném prostoru se pravidla pročišťují. Někdy to může mít podobu nevybírání poplatků. Je to ve stylu: tento zákon je pro mě nelegitimní a proto platím poplatky za lidi. Tohle svým způsobem také patří do veřejného prostoru. Vezměte si třeba rozbíjení výloh při různých demonstracích. Kdyby lidé, kteří předvídali důsledky kuponové privatizace, protestovali a rozbíjeli například výlohy a tím by tu privatizaci zastavili, bylo by to ekonomicky mnohem výhodnější. Srovnejte si pár milionů za ty výlohy a miliardy, které se rozkradly. V tom veřejném prostoru platí ono kantovské pozitivum konfliktuality.

Ale má politik nárok na akt občanské neposlušnosti? Už z názvu vyplývá, že je to právo především občana. Jistě, politik je také občan, ale on má nástroje a určitou moc, kterou na rozdíl od občana může využít...

Je podle vás Petr Pithart demokrat?

Samozřejmě.

Prosím a on například vyzval novináře, aby ignorovali náhubkový zákon. On je přesvědčený, že pokud novinář ten zákon nebude respektovat, dostane se to k Nejvyššímu soudu, kde se ukáže kvalita a legitimita toho zákona. Takže i Pithart řekl, že v některých situacích je třeba překročit zákon. Ve veřejném prostoru se všechny extrémy vyjasňují.

Pak jsou tu sociální vědy, které musí vyrovnávat a nahrazovat nedostatky v porozumění. Ale jestliže se nějaké noviny chovají ve veřejném prostoru jako Mf DNES nebo Lidové noviny, tak to nebude fungovat nikdy. Protože veřejný prostor se stává prostředím, v kterém se neustále útočí na jednu z legitimních alternativ. Pak už to ovšem není veřejný prostor ale politický boj.

Mluvíte neustále o Mladé frontě a Lidových novinách, ale jak se podle vás chová Právo?

Právo rezignovalo na nějakou velkou politickou roli. Právo má silné a všemi uznané zpravodajství. Komentátoři jsou pak vesměs disidenti. Například Petr Uhl, Jiří Hanák, to jsou všechno starci jako já. O určité filosofické komentáře v duchu neomarxismu se tam pokouší Martin Hekrdla. Ale to jsou velmi mírné komentáře. Právo nevede žádné kampaně, to by si vydavatel nedovolil. On si je vědom toho, co bylo Právo dříve a jaká se s ním táhne tradice.

V Právu by si nikdo nedovolil říct to, co opakovaně dělá Steigerwald. Ten jeho laciný antikomunismus je něco šíleného.

To je však, či byl váš přítel, jestli se nepletu...

Ano, jako spisovatele bych ho označil za svého přítele. Ale jako novinář je to, nebojím se to říct, můj nepřítel.

Zkusme se na to podívat ještě jinak. Nestydíte se za to, že se Česko vypořádává s minulostí tím, že strčíme do vězení sedmaosmdesátiletou nemocnou ženu?

Máte na mysli Ludmilu Polednovou, předpokládám...

Samozřejmě. Ona je přeci jasnou obětí atmosféry, kterou v 50. letech vytvořili lidé jako Pavel Kohout. Za to mohl přeci lyrismus těchto lidí a jejich nadšení. A této atmosféře tyto hloupé ženy, které byly nevzdělané, věřily té době a ničemu nerozuměly, prostě podlehly.

Já věřím, že ona to pozadí vůbec nechápala. Dle mého nevěděla, o čem ten proces je, neměla přístup k informacím a ke zdrojům. Nicméně to, co nás opravdu ohrožuje, nejsou Polednové,

ale tón Mladé fronty. Víc nás ohrožuje to, že nikdo z těchto lidí, neodsoudil mučení, které se provádělo za Bushe. Přeci jsme se poučili o tom, že takové metody jsou nepřijatelné. Vždyť přeci pamatujeme 50. léta, na základě kterých jsme přeci řekli ne těmto metodám.

Například v Americe Nejvyšší soud pokaždé odolal veškerému tlaku a opakovaně prohlásil Guantanámo za nelegitimní. To bylo úžasné. Víte, jak to komentoval český tisk? Jeden český novinář napsal v Lidových novinách, že výnos Nejvyššího soudu je vítězstvím teroristů. A to napsal člověk, který prošel československou zkušeností a je stejného věku jako já. Tohle nás přeci ohrožuje - pohrdání soudní mocí a její nezávislostí. Místo aby jí ten novinář obdivoval a řekl: ano, to jsou právě Spojené státy - tak plivne na americkou tradici.

Nebylo to jen zamyšlení nad tím, jak tedy zvítězit nad soupeřem, který nectí pravidla, která ctíme my? Teroristé přeci nectí naši kulturu, právo na život..

A co je nám do toho? Když chcete hovořit o lidských právech, tak toto není argument. Neexistuje argument, který můžete používat ve prospěch mučení. Nelze mluvit o lidských právech, jen když se nám to hodí. A když se nám to nehodí, tak budeme mučit kohokoliv? Dneska jsou to teroristé, zítra to budou ekologové a kde se to zastaví?

Každý se musí poučit z nějaké doby, kterou prožil. Já tvrdím, že pokud je výsledkem našeho smíření s minulostí uvěznění Polednové, tak jsme s tou dobou nevyřadili. Je to stejné jak ta soška Hitlera od Maurizia Catellana - to se můžeme modlit až do konce věků.

Mimochodem, zatčení Polednové nic nevyřeší. Národ přeci selhal jako celek. Stačí vzpomenout rok 1946 a vítězství komunistů ve volbách, dále tu je odsun Němců, puč atd. Vždyť Peroutka sedával s Nezvalem do noci u vína a pak jeden druhého skoro zavírali. Seifert napsal, že když navštívil umírajícího Neumanna v nemocnici, tak Neumann se ho zeptal: Prosím vás, už pověsili Peroutku? Seifert se úplně vyděsil, že je něco takového možné. To je právě ta atmosféra, která nepřipouští skrupule.

Tedy stejná atmosféra, v které chtějí stavět radar. Opravdu si vládnoucí elity myslí, že přípravou na nukleární válku zajistí naši bezpečnost?

Myslíte, že je to příprava na nukleární válku? I sebehloupější politik přeci ví, že by to byla válka poslední.

A co by to bylo jiného? U nás se přeci radar pojímá jako obrana proti Rusům, to nemusíme zastírat, čili jde o novou studenou válku. A podstatou studené války je příprava na nukleární

válku. První studenou válku máme za sebou a čekal jsem, že z ní vzešlo nějaké poučení. Ale představa, že se zase bude uvažovat o tom, že jsme komunismus uzbrojili, a proto jsme zvítězili, což nám dává právo dál budovat podobná zařízení, znamená, že jsme se moc nepoučili. Toto je něco, s čím jsme se měli vypořádat a ne zavřít Polednovou.

Už několik let říkáte, že na globální úrovni se rozdíl mezi pravicí a levicí smazal. Došlo v tomto k nějaké změně, nebo je to pořád stejné?

V demokratickém kapitalismu, tedy v systému, v kterém žijeme, není mezi pravicí a levicí rozdíl. Protože růst Růstu je jediným zdrojem legitimity.

A jak byste ve zkratce definoval novou levici?

Tato problematika má několik rozměrů. Levice se musí rozhodnout, na čem je založen stát. Levice musí jasně říct, jestli na tradici nebo na právu tradici nerespektovat. V multikulturní společnosti je velmi těžké rozhodnutí, jestli je možné se tradici vysmívat nebo ji dokonce urazit. Muslimové toto nedovolují, ale já myslím, že je potřeba tradici urazit. Nedávno jsem zaznamenal velké hádky kolem ukřižované ženy, což byla instalace nějakého kumštýře. To byla zajímavá debata, nakonec tu instalaci museli odstranit.

Dalším tématem pro levici je definování lidských práv ve vztahu k veřejným statkům a přístupu k nim. Dnes se přeci definují lidská práva tam, kde jde o vodu, vzduch, prostor, sdílenou mobilitu či vzdělání.

Pak je tu otázka ekonomické racionality. Totiž, jakákoliv kolektivní akce je založena na oběti některých. Vzniká tedy otázka, jak tuto oběť zapracovat do systému. Tím se zabývá deliberativní demokracie, což je jakési hnutí v Evropě, které se snaží včlenit demokratické rozhodování do kontextů, v nichž rozdíl mezi expertem a laikem není rozhodující.

Poslední téma je otázka jisté zbožnosti. Ta spočívá v tom, že vznikne prostor protikladný ke křesťanské zbožnosti, která byla založena na exaltaci toho, že jsme jedineční. Ale pokud se podíváte na poslední poznatky vědy, geologie či biologie, tak sdílíme 98 procent naší genetické informace se zvířaty. My jsme vlastně opakovatelní a reprodukovatelní. Toto je v té křesťanské tradici definováno jako nebezpečí. Podle ní nás ohrožuje klonování, a že ve své jedinečnosti budeme převálcováni technikou. Vždyť rozdíl mezi životem a smrtí se zvláštním způsobem zkomplikoval, protože nás dnes technologie mnohdy udržuje při životě.

Takže tématem opravdové levice, která přijde, je proměnit zkušenost reprodukovatelnosti v jakýsi náboženský pocit. To, že jsem reprodukovatelný, není nic nepřátelského. To mě naopak spojuje se všemi ostatními živými bytostmi na zemi. Tento biocentrický pocit života by se měl zpracovat v nějaké nové pojetí zbožnosti v metaforickém smyslu slova.

Pak je tu růst Růstu, který se musí rozlomit. Růst Růstu je dnes poslední monoteismus.

Co česká levice, jak je to s ní?

Rozhodně na tom není tak špatně jako česká pravice. Jen má problém ve svém zajetí v minulosti. Česká sociální demokracie nenavázala na tu velkou středoevropskou tradici sociální demokracie, ale snad se jí to podaří. Ta tradice se jakoby úplně rozlomila.

Sociální demokracie se musí teprve prosadit v českém prostředí. Já jsem se sice vždy hlásil k liberálnímu táboru, ale jsem vděčný sociální demokracii za to, jak zlepšila systém. Ona ho kultivovala a obohatila.

Čím ho obohatila?

Po druhé světové válce do něj vnesla nový rozměr. Nejde jen o sociální stát, ale hlavně změnila vnímání svobody. Liberalismus vždycky znamenal svobodu „od něčeho“ - od vměšování státu, od vlivu náboženství; ale sociální demokracie do systému vnesla prvek svobody „k něčemu“ – abyste mohl být léčen nebo abyste mohl studovat. Tento její odkaz tu zůstane navždy.

Vy jste kdysi intelektuála definoval jako někoho, jehož úkolem je podvracet tzv. objektivní pravdy. Řekl byste, že máme dost takových intelektuálů?

Máme dost takových intelektuálů, ale vraťme se krok zpět. V ideji metafyziky je zakódován nárok, který nesmíme ignorovat. Tím nárokem je podvracet sociálně sankcionovaná univerza. V pojetí metafyziky, která se odvolává na jedinou pravdu, se intelektuál vysmívá sociální solidaritě kolem nějakého univerza. On říká: je to jen vaše norma, na tom jste se pouze dohodli. A teď je tu ta pravda. V tomto smyslu je tento nárok obsažen v oné jediné pravdě, čili je to něco, co do toho systému patří. Takže intelektuál se vysmívá sociálně sankcionovanému univerzu, ale vysmívá se tomu, protože vidí ideu pravdy.

Podívejme se na to ještě z druhé strany. Nemůžeme dovolit, aby se státní moc identifikovala s nějakou pravdou. Potom byste ji musel přijmout bez nějaké argumentace. Ta hra podvracet tzv. objektivní pravdy znamená podvracet pravdy, které trvají na tom, že jsou za nějakou věcí, že přesahují lidské dohody atd. Ale je třeba slyšet nárok vysmívat se sociálně sankcionovaným univerzům.

Pokud však intelektuálové začnou lákat stát, aby hájil jejich pravdu, tak je to nebezpečné. Na druhou stranu, pokud proti pravdě všech staví svou pravdu a vysmívají se jejich vzájemným dohodám, tak je to pozitivní.

O vás se všude píše, že jste v českém veřejném prostoru určitým zjevením. Máte podle vás mezi českými intelektuály nějaké spojení?

Myslím, že ano. Je tu celá řada lidí, kteří nějakým způsobem vychází z velmi podobných pozic jako já. Spousta lidí jde stejným směrem jako já.

Nežřídka mě někdo kontaktuje a pozve ke spolupráci. V úvodu druhého vydání Společnosti nevolnosti dokonce zmiňuji několik jmen, která patří do oné blogosféry. Znam hodně lidí, s kterými cítím velmi podobně a to i ve filozofickém kontextu. Jde třeba o lidi, o kterých byste řekl, že musí být jinde. Například Radim Palouš, který je katolík, ale v jeho světonázoru vidím hodně motivů, které považuji za podnětné.

Do jisté míry bych označil za svého spojence i Tomáše Halíka. Chtělo by se říci, že jsme na úplně jiné straně, ale naopak jsme si velmi blízcí. Ale mnohokrát jsme se podpořili a hájili stejné věci.

Četl jsem ale několik vašich polemik s Tomášem Halíkem, kde jste spolu nesouhlasili. . .

Pozor, častěji jsme spolu souhlasili. Společně jsme spolu kritizovali Bushovu politiku, válku v Iráku atd. Koneckonců jsme spolu vystoupili i proti Razingerovi, ačkoliv on nemohl tak nahlas jako já.

Pak je tu ještě Miroslav Petříček a jeho filozofický přístup. Nedávno jsem se účastnil setkání, kde Michal Hauser představoval svou knihu Adorno: moderna a negativita. Tam jsem si uvědomil, že existuje spousta lidí, kteří uvažují stejně. Shodli jsme se na tom, že taková česká potřeba bojovat za pravdy, které už zvítězili, je nebezpečná. To je hloupý sport, ty pravdy už to přeci nepotřebují. Každé vítězství nějaké pravdy generuje určité výhody, kterých lidé využijí. Ale oni jich pak chtějí stále víc a od toho okamžiku se z pravdy stává lež.

Ještě bych se naposledy vrátil ke Společnosti nevolnosti. Velkým jejím motivem je kritika současné podoby kapitalismu. Ale existuje vůbec k němu nějaká alternativa?

Řekněme, že to není ještě vidět, ale uvnitř kapitalismu vznikají zajímavé ostrůvky, kterým se v disentu říká ostrůvky pozitivní deviace.

Tím prvním je decentralizace. Důsledná decentralizace moci povede k určitým změnám kapitalismu. Komuny, tedy jakási místní společenství, si vynutí jinou ekonomickou logiku, než je ta současná. Mám na mysli hesla jako: kupujme to, co je ti blízké; spotřebovávej to, co je blízko; pij vodu ze své studny. Je to pokus o předefinování spotřeby.

Druhá linie je teorie solidární ekonomie, která je sice velmi menšinová, ale má svůj smysl. To je ekonomika, která vychází z určité pospolitosti a orientuje se na lidské potřeby.

Třetí linie je zelená krize. Vidíme ji všude kolem nás jako přívaly odpadků. Veškeré zboží je ve skutečnosti jistou formou odpadků, ale chvíli to bude trvat, než si to uvědomíme. To jsou ty pozitivní způsoby.

Tím negativním je, že musíme doufat v katastrofu. Když lidé, abych tak řekl, zatumnou, ať už v osobním životě nebo v kolektivním, že už nejsou schopni zhodnotit informace, které k nim přicházejí, tak musíme počkat, až ta informace přijde ve formě katastrofy. Například kuřák - kouří sto denně, přijde rakovina, což je katastrofální informace. Ale v této formě je pro společnost žádoucí.

To je podobné, jako systém růstu Růstu, který není schopen se zastavit dřív, než přijde nějaká katastrofa, která donutí lidi vzít ho vážně.

Myslíte, že ta katastrofa je nevyhnutelná?

Myslím, že je vyhnutelná. Nevěřím v nevyhnutelné. Ale někdy mám pocit, že už je opravdu blízko. V sociologii existuje výklad byrokracie, kdy určitá relevance informací se nachází pouze uvnitř skupiny, která je tak uzavřená, že už k ní nic z vnějšku nepronikne. A tam pomůže pouze katastrofa.

Je to stejné jako s principem hororů. To, co je odpadem, se zpět vrací do světa. Vrací se, co bylo pohřbeno, stoka se vleje zpět do řeky a něco takového se podle mě stane. To, co jsme považovali za odpadky, se vrátí do systému, ať už ve formě otrávené vody nebo globálního oteplování.

Připustí však systém růstu Růstu, kde podle vás nadnárodní koncerny, lobbisté a média vytváří určitou zed' proti alternativám, předejít katastrofě a může vstřebat ony ostrůvky?

Pozor, chtěl bych zdůraznit, že to, o čem hovoříte, tedy ony koncerny atd., nejsou původcem tohoto systému. Tím je náboženství. Jde o jakousi představu, že je to interpretace onoho světa. Havel to krásně zformuloval, když řekl, že problémy „zde a nyní“ se jakoby odsunou na „tam a potom“. To je filozofický původ toho systému.

Abych vám odpověděl, já dokonce předpokládám, že dojde k nějaké spolupráci. Nejsem v tomto úplně pesimista.

Když jsme u globálního kapitalismu, tak ten v současné době zažívá krizi. Má ta krize ještě nějaký jiný rozměr než ekonomický?

Jenom jiný než ekonomický. To není ekonomická krize.

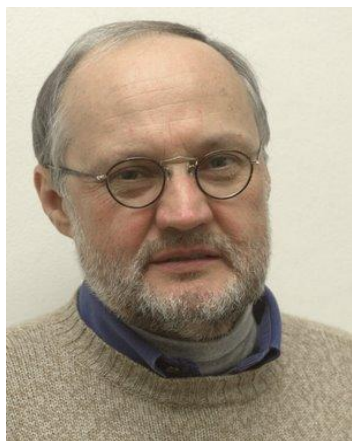
Položme si základní otázku. Co je finanční systém? Je to úvěrování za účelem zisku. Proč potřebujeme úvěrovat? Protože věříme v budoucnost. Tato krize je krizí našeho vztahu k budoucnosti. Finanční systém pouze odráží určitou formu budoucnosti, které věříme. Právě tuto formu budoucnosti a způsob sázení na budoucnost musíme zásadně odmítnout. Budoucnost, která je zapracovaná v systému, je nešťastná.

Přinese tato krize nějakou očistu či změnu směru?

Nemyslím. Protože systém se nezmění a ani nemůže. Nemůže padnout, protože ten účet by nikdo nezaplátil. To by byla opravdová katastrofa, kterou si žádný stát nemůže dovolit. Tahle krize není očištná, protože ji nikdo nevidí tak, jak opravdu je. Mluví se o tom, že jde o jakési vykolejení, že se ale zase na ty koleje vrátíme. Ale to jen ten hlavní problém. Krize se nesmí promarnit. My bychom měli mít zájem na to, aby se už nic takového nevrátilo a vydat se na úplně jinou kolej. Ale to nikdo nevidí.

Olomouc, 25.4.2009, Divadlo hudby Olomouc.

Příloha 2: stručný životopis Václava Bělohradského a bibliografie

Václav Bělohradský (nar. 1944 v Praze) absolvoval češtinu a filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Po sovětské okupaci odešel v roce 1970 do Itálie, kde působil až do roku 1989. V roce 1973 se stal na Filozofickém institutu Antonia Rosminiho v Janově profesorem. Před rokem 1989 úzce spolupracoval s domácím disentem a pravidelně publikoval v českých exilových časopisech.

Po revoluci pracuje střídavě v České republice a Itálii. V roce 1990 získal profesuru politické sociologie v Terstu a počátkem 90. hostoval jako profesor na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Od roku 1991 vychází jeho díla i v České republice, publikuje rovněž v Británii, USA a Kanadě.

Bibliografie

Interpretazioni italiane di Wittgenstein, Milano 1972

Regionamento, azione, societa. Sociologa della conoszenza in Vilfrede Pareto, Milano 1974

Il mondo della vita: un problema politico, Milano 1981

Krize eschatologie neosobnosti, Londýn 1982

Myslet zeleň světa, 1985

La vida come problema politico, Madrid 1988

Přirozený svět jako politický problém, 1991

Kapitalismus a občanské ctnosti, 1992

Mezi světy a mezi světy, 1997

Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti, 1999

Společnost nevolnost, 2007

Sborníky

Rivoluzione e burocrazia (ed. V. B.), Roma 1979

Hostina, Toronto, 1989